L I N D E - Z U I D

SOCIAAL-ECONOMISCHE SCHETS VAN HET RUILVERKAVELINGS-GEBIED IN HET ZUIDOOSTEN VAN FRIESLAND

L 4
160 B

LANDBOUW-ECONOMISCH INSTITUUT
ONTVANGEN
- 7 DEC. 1961
BIBLIOTHEEK

Nota No. 160

Afdeling Streekonderzoek
December 1961

338(
63.338(
333.57(FR
81

INHOUD

		Blz.
LIJST VAN BIJLAGEN		4
INLEIDING		5
HOOFDSTUK I	ASPECTEN VAN DE AGRARISCH-ECONOMISCHE STRUCTUUR	6
	§ 1. De hoofd- en nevenberoepen van de grondgebruikers	6
	§ 2. De bedrijfsgroottestructuur	8
	§ 3. Pacht/eigendom-verhoudingen	10
	§ 4. De verkavelingstoestand	11
	§ 5. De openbare nutsvoorzieningen	11
HOOFDSTUK II	DE LANDBOUWBEDRIJVEN	12
	§ 1. Bedrijfstype	12
	§ 2. Bouwlandgebruik	12
	§ 3. Rundveehouderij en graslandgebruik	13
	§ 4. Varkens en kippen	14
	§ 5. Mechanisatie	14
	§ 6. Bedrijfsinrichting en bedrijfsvoering	15
	§ 7. Arbeid	16
HOOFDSTUK III	ASPECTEN VAN DE AGRARISCH-SOCIALE STRUCTUUR	20
	§ 1. De leeftijdsopbouw van de bedrijfshoofden	20
	§ 2. Het onderwijs van de bedrijfshoofden	20
	§ 3. Het onderwijs en de beroepen der boerenzoons	21
	§ 4. De afvloeiing en de generatiedruk	23
	§ 5. Het onderwijs en de beroepen der boerendochters	25
HOOFDSTUK IV	DE ONTWIKKELING VAN DE AGRARISCHE STRUCTUUR IN DE PERIODE 1950-1961	26
OVERZICHT VAN DE BELANGRIJKSTE CIJFERS UIT DE HOOFDSTUKKEN I T/M III		42

557

LIJST VAN BIJLAGEN

			Blz.
Bijlage	1	De bedrijven naar beroepsgroep en grootteklasse	45
"	2	De nevenberoepen van de B- en de hoofdberoepen van de C-grondgebruikers ≥ 1 ha	46
"	3	De vroegere beroepen van de D-grondgebruikers ≥ 1 ha	46
"	4	Eigendom en pacht	47
"	5	Bedrijfsgebouwen	48
"	6	Eigendom bedrijfsgebouwen	49
"	7	Verkaveling	50
"	8	Utiliteitsvoorzieningen	51
"	9	Grondgebruik	52
"	10	Bouwlandgebruik	53
"	11	Rundveestapel	54
"	12	Melkcontrolegegevens	55
"	13	Veeverbetering en bedrijfsvoering	56
"	14	Bedrijfsvoering (1e blad)	57
		Bedrijfsvoering (2e blad)	58
"	15	Varkens- en kippenhouderij	59
"	16	Werktuigen	60
"	17	Werkzaamheden door derden	61
"	18	Paarden en trekkers	62
"	19	Stalruimte	63
"	20	Veestalling en bedrijfsvoering	64
"	21	Varkensschuur en kippenhokken	65
"	22	Omrekeningcijfers ter bepaling van de arbeidsbehoefte	66
"	23	Arbeidsbehoefte	67
"	24	Volwaardigheidspercentages	68
"	25	Arbeidsbezetting	69
"	26	Vreemde arbeidskrachten	70
"	27	Landarbeiders	71
"	28	De leeftijd van de bedrijfshoofden	72
"	29	Het onderwijs van de bedrijfshoofden	73
"	30	Zoons van 15 jaar en ouder (1e blad)	74
		Zoons van 15 jaar en ouder (2e blad)	75
"	31	De woonplaats van uitwonende zoons ≥ 15 jaar	76
"	32	Dochters van 15 jaar en ouder	77
"	33	De woonplaats van uitwonende dochters ≥ 15 jaar	78

INLEIDING

In deze sociaal-economische schets wordt een globale beschrijving gegeven van de sociale en economische omstandigheden waaronder de landbouw in het ruilverkavelingsgebied Linde-Zuid wordt uitgeoefend.

Dit gebied bestrijkt dat deel van de gemeente Weststellingwerf, dat gelegen is ten zuiden van de rivier de Linde, met uitzondering echter van het ruilverkavelingsgebied Noordwolde.

In overleg met de Cultuurtechnische Dienst is het blok in vier gebieden verdeeld. Deze gebieden zijn:

I Boyl;
II De Hoeve;
III Steggerda;
IV Blesdijke.

Deze gebieden vertonen nl. in enkele opzichten agrarisch-structurele verschillen. De begrenzing van elk dezer gebieden, evenals de blokgrenzen, zijn op nevenstaande kaart aangegeven.

De verwerkte gegevens, betrekking hebbende op het jaar 1961, zijn in hoofdzaak afkomstig van de Landbouwtelling van het Centraal Bureau voor de Statistiek (C.B.S.). Aanvullende gegevens zijn verkregen van een door de Cultuurtechnische Dienst (C.D.) in samenwerking met de Plaatselijk Bureauhouder (P.B.H.) en de Rijkslandbouwvoorlichtingsdienst (R.L.V.D.) tegelijk met de meitelling gehouden enquête. De uit beide bronnen verkregen gegevens beperken zich tot die grondgebruikers wier bedrijfsgebouwen in het blok zijn gelegen en die tevens 1 ha of meer cultuurgrond in gebruik hebben. Voor zover bij deze bedrijven gronden in gebruik zijn welke buiten het blok liggen, zijn deze meegeteld. In het blok gelegen gronden, in gebruik bij uitwonenden, zijn echter buiten beschouwing gebleven.

Tot slot zij nog vermeld, dat geen beschouwing is gewijd aan de algemene economische en sociale structuur van de gemeente Weststellingwerf, aangezien het ruilverkavelingsgebied Linde-Zuid slechts een deel vormt van deze grote gemeente en de gegevens van de Volks- en Beroepstelling 1960 nog niet beschikbaar zijn.

Bij het in het jaar 1950 door het Landbouw-Economisch Instituut (L.E.I.) in samenwerking met het Economisch-Technologisch Instituut voor Friesland (E.T.I.F.) ingesteld welvaartsonderzoek in de gemeente Weststellingwerf zijn eveneens de grondgebruikers met meer dan 1 ha geënquêteerd. De toen beschikbaar gekomen gegevens zijn thans opnieuw statistisch bewerkt voor het ruilverkavelingsgebied Linde-Zuid en de vier onderscheiden blokdelen. Hierdoor is de mogelijkheid geschapen de opgetreden veranderingen over een periode van 11 jaar weer te geven.

Aangezien bij de in 1950 gehouden enquête niet van alle grondgebruikers de verlangde gegevens volledig zijn verkregen, zal het in de meeste gevallen alleen mogelijk zijn de geconstateerde wijzigingen in relatieve cijfers weer te geven.

HOOFDSTUK I

ASPECTEN VAN DE AGRARISCH-ECONOMISCHE STRUCTUUR

§ 1. De hoofd- en nevenberoepen van de grondgebruikers

In het ruilverkavelingsgebied Linde-Zuid woonden ten tijde van de in 1961 gehouden enquête 639 bedrijfshoofden, die elk 1 ha of meer cultuurgrond in gebruik hadden (bijlage 1).

Op een aantal bedrijven is de landbouw echter niet de hoofdbron van bestaan. Om een inzicht te verkrijgen in de mate waarin dit het geval is, zijn de grondgebruikers mede op advies van enkele ter plaatse goed bekende personen ingedeeld in beroepsgroepen, waarbij de tijd welke aan het eigen landbouwbedrijf wordt besteed als maatstaf is genomen. De vier onderscheiden beroepsgroepen zijn:

A. zuivere landbouwers;
B. landbouwers met een nevenberoep. Het nevenberoep legt echter op minder dan de helft van de beschikbare arbeidstijd beslag;
C. niet-agrariërs met grondgebruik. Deze categorie besteedt meer dan de helft van de arbeidstijd aan werkzaamheden buiten het eigen bedrijf;
D. personen met enig grondgebruik. Tot deze groep behoren relatief veel rustende landbouwers, die nog een kleine oppervlakte cultuurgrond exploiteren bij wijze van vrijetijdsbesteding.

Voorts zijn enkele bedrijven ondergebracht in de rubriek speciale bedrijven, omdat op deze bedrijven de bedrijfsvoering afwijkt van de in het ruilverkavelingsgebied meest gangbare.

Het resultaat van de zo juist uiteengezette bewerking is weergegeven in tabel 1 en bijlage 1.

Tabel 1

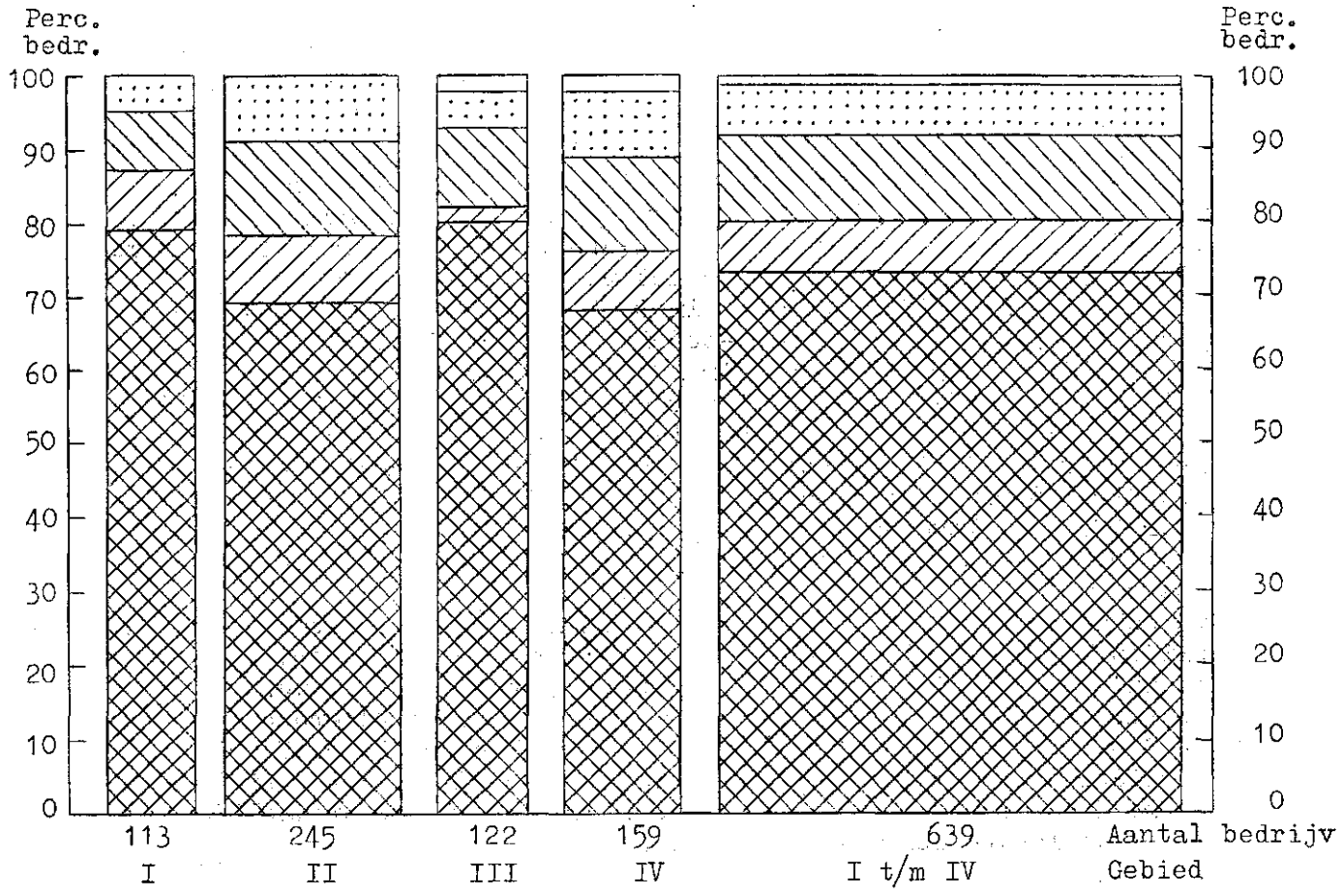
DE BEDRIJVEN ≥ 1 HA

	Aantal bedrijven						
	totaal	in de beroepsgroep					speciale bedrijven
		A	B	A en B	C	D	
1- 5 ha	177	56	12	68	60	44	5
5-10 ha	214	172	24	196	14	4	-
10-15 ha	113	105	8	113	-	-	-
15-20 ha	68	66	2	68	-	-	-
≥20 ha	67	65	2	67	-	-	-
Alle grootteklassen	639	464	48	512	74	48	5
Boyl	113	89	9	98	9	6	-
De Hoeve	245	169	23	192	31	22	-
Steggerda	122	98	3	101	13	6	2
Blesdijke	159	108	13	121	21	14	3

Bron: C.B.S.-L.E.I. 1961.

Grafiek 1

DE BEDRIJVEN NAAR BEROEPSGROEP

A - bedrijven
B - bedrijven
C - bedrijven
D - bedrijven
Speciale bedrijven

I = Boyl
II = De Hoeve
III = Steggerda
IV = Blesdijke
I t/m IV = rvk. Linde-Zuid

557

Hieruit blijkt dat 73% van de bedrijfshoofden is ingedeeld in de beroepsgroep A en 7% in de beroepsgroep B. Hoewel de B-grondgebruikers een nevenberoep uitoefenen, zijn ze toch in de eerste plaats landbouwer. Het is derhalve geoorloofd te stellen dat in het gehele ruilverkavelingsgebied 512 landbouwers wonen. Beide groepen grondgebruikers zullen dan ook in het verdere verloop van deze schets in de meeste gevallen als één categorie worden behandeld.

Verder worden aangetroffen 74 C- en 48 D-bedrijven, terwijl in de rubriek speciale bedrijven 5 grondgebruikers zijn ondergebracht.

Uit bijlage 1 en grafiek 1 blijkt verder dat de procentuele verdeling van de bedrijven naar beroepsgroep van de grondgebruiker varieëert voor de onderscheiden blokdelen. Het percentage A-bedrijven ligt in Steggerda en Boyl, waar het respectievelijk 80 en 79 bedraagt, belangrijk hoger dan in De Hoeve en Blesdijke met respectievelijk 69% en 68%. De B-bedrijven worden in Steggerda in belangrijk mindere mate aangetroffen dan in de andere gebieden. Het percentage C-bedrijven ligt voor De Hoeve en Blesdijke gelijk en bedraagt 13; in Boyl is dit het laagst, te weten 8. Ook de D-bedrijven zijn in De Hoeve en Blesdijke het sterkst vertegenwoordigd, terwijl de speciale bedrijven uitsluitend worden aangetroffen in Blesdijke en Steggerda.

Over de aard van de nevenberoepen van de B-, de hoofdberoepen van de C- en de vroegere beroepen van de D-grondgebruikers verschaffen de bijlagen 2 en 3 ons inzicht. In $\frac{3}{4}$ deel van de gevallen blijkt het nevenberoep van de B-grondgebruikers nauw verwant te zijn met of direct afhankelijk te zijn van de landbouw. Hetzelfde kan opgemerkt worden ten aanzien van de hoofdberoepen van de C-bedrijfshoofden. 1/3 deel van hen is landarbeider. Fabrieksarbeiders komen er onder voornoemde categorieën slechts weinig voor. In de D-groep zijn, zoals te verwachten is, voornamelijk rustende landbouwers ondergebracht.

§ 2. De bedrijfsgroottestructuur

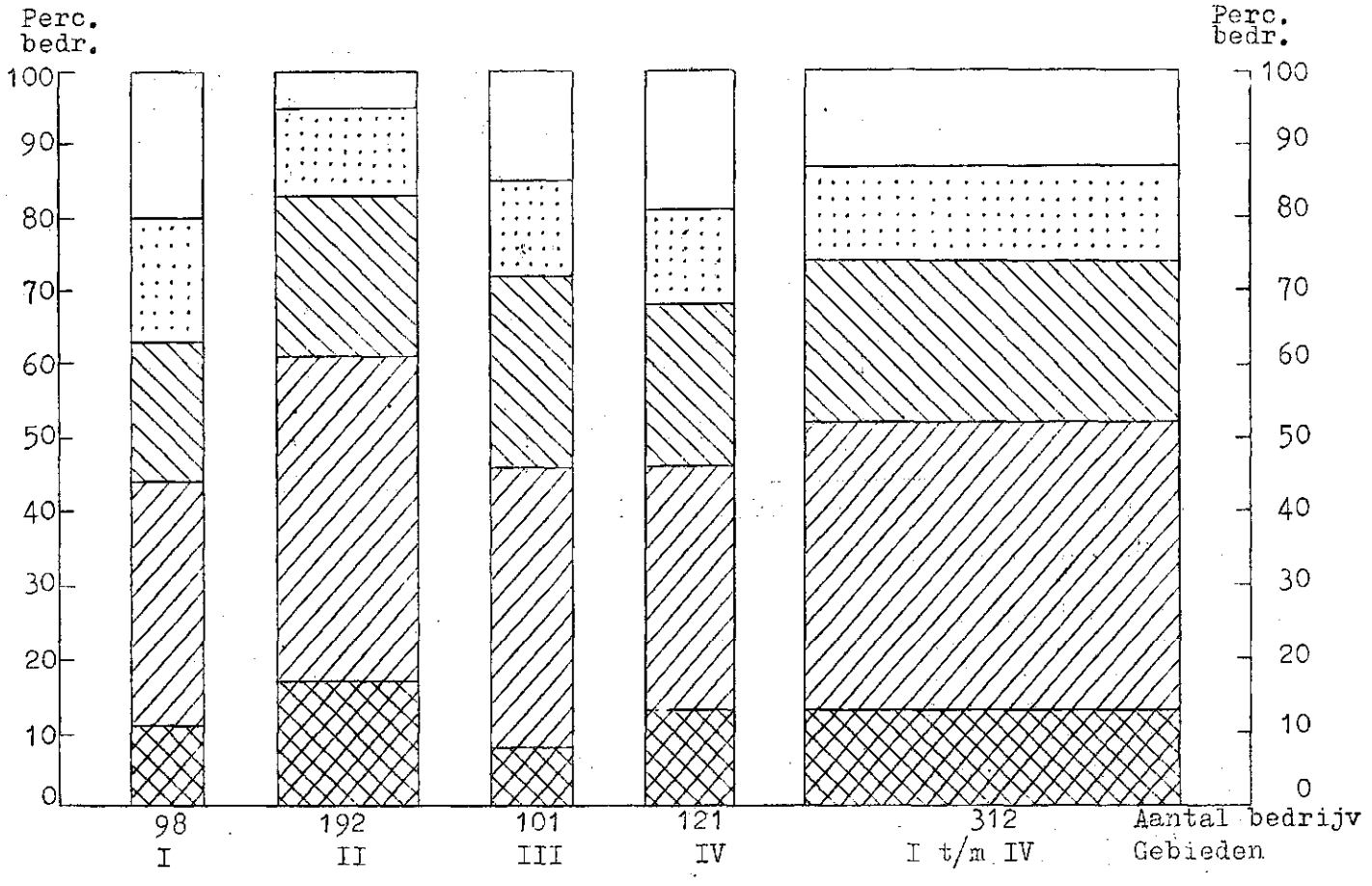
Uit landbouwkundig oogpunt bezien vormen de A- en B-bedrijven de belangrijkste groep. Derhalve zal deze categorie bedrijven allereerst onder de loep worden genomen, waartoe de bedrijven per gebiedsdeel naar grootteklassen zijn ingedeeld.

Bijlage 1 en grafiek 2 laten zien dat er belangrijke verschillen in bedrijfsgroottestructuur zijn te onderkennen tussen de blokdelen.

Voor het gehele ruilverkavelingsgebied geldt echter, dat het kleine landbouwbedrijf een belangrijke plaats inneemt, ruim de helft van alle A- en B-bedrijven is immers kleiner dan 10 ha. Relatief groot is het aantal bedrijven van 1-5 ha in De Hoeve en Blesdijke, waar zij respectievelijk 17% en 13% van het aantal bedrijven uitmaken. In elk blokdeel valt bovendien een derde

Grafiek 2

DE A- EN B-BEDRIJVEN NAAR GROOTTEKLASSE

	1 - 5 ha	I	= Boyl
	5 - 10 ha	II	= De Hoeve
	10 - 15 ha	III	= Steggerda
	15 - 20 ha	IV	= Blesdijke
	≥ 20 ha	I t/m IV	= Rvk. Linde-Zuid

557

deel van het aantal bedrijven in de grootteklasse van 5-10 ha. De bedrijven van 15-20 ha zijn verhoudingsgewijs het sterkst vertegenwoordigd in Boyl, die van 20 ha of groter eveneens in Boyl en in Blesdijke. In De Hoeve daarentegen wordt slechts een gering percentage bedrijven ≥ 20 ha aangetroffen, te weten 5.

Door de geconstateerde verschillen in bedrijfsgroottestructuur loopt de gemiddelde bedrijfsgrootte in de onderscheiden gebieden uiteen (tabel 2).

Tabel 2

BEDRIJFSGROOTTE

	Aantal bedrijven	Oppervlakte cultuurgrond in ha	Gemiddelde bedrijfsgrootte in ha	Aantal bedrijven van 1-10 ha per 1000 ha cultuurgrond 1)
A- en B-bedrijven:				
Boyl	98	1319	13,5	33
De Hoeve	192	1889	9,8	63
Steggerda	101	1262	12,5	37
Blesdijke	121	1599	13,2	34
Alle bedrijven	512	6069	11,9	43
C-bedrijven	74	232	3,1	.
D-bedrijven	48	121	2,5	.
Speciale bedrijven	5	12	2,4	.

1) In gebruik bij A- en B-bedrijven ≥ 1 ha.

Bron: C.B.S.-L.E.I. 1961.

In Boyl en Blesdijke, waar relatief veel bedrijven van 20 ha of groter worden aangetroffen, ligt de gemiddelde bedrijfsgrootte boven die voor het gehele ruilverkavelingsgebied. Door het relatief hoge percentage bedrijven van 1-5 ha en het lage percentage bedrijven van 20 ha of groter in De Hoeve, komt de gemiddelde bedrijfsgrootte in dit blokdeel belangrijk lager dan het gemiddelde voor alle A- en B-bedrijven te liggen. Het kengetal "aantal A- en B-bedrijven van 1-10 ha per 1000 ha cultuurgrond" is eveneens weergegeven in tabel 2.

§ 3. P a c h t/e i g e n d o m - v e r h o u d i n g e n

Tot dusver is gesproken over alle geregistreerde bedrijven met meer dan 1 ha grond. Van enkele grondgebruikers zijn echter geen verdere gegevens verkregen, zodat in deze en volgende paragrafen behandelde tabellen en bijlagen het aantal bedrijven kleiner is dan in de bijlagen 1 t/m 3.

In het ruilverkavelingsgebied Linde-Zuid is, zoals uit bijlage 4 blijkt, 51% van de oppervlakte cultuurgrond van A- en B-bedrijven ≥ 1 ha gepacht.

De vier onderdelen van het blok vertonen ten aanzien van dit punt echter verschillen: in Boyl en Steggerda neemt de pacht een relatief grotere plaats in dan in de beide andere gebieden. De verklaring hiervoor ligt in de omstandigheid dat het percentage bedrijven < 7 ha in Boyl en Steggerda lager is dan in Blesdijke en De Hoeve en in het te constateren verband tussen gemiddelde bedrijfsgrootte en juridische vorm van het grondgebruik. De grotere bedrijven zijn nl. overwegend pachtbedrijven.

70% van de grondgebruikers is eigenaar van de bedrijfsgebouwen (bijlage 5). Het percentage bedrijfshoofden dat eigenaar van de gebouwen en de daarbij behorende cultuurgrond is, is aanmerkelijk lager en bedraagt bijna 27. 22% van alle bedrijven is volledig pachtboerderij (bijlagen 4 en 6).

Ten aanzien van de C- en D-grondgebruikers en de bedrijfshoofden van de speciale bedrijven kan worden opgemerkt, dat de pacht voor hun bedrijven van relatief geringe betekenis is.

§ 4. De verkavelingstoestand

In bijlage 7 is een overzicht gegeven van het gemiddelde aantal kavels per bedrijf en de gemiddelde kavelgrootte (voor de A- en B-bedrijven ≥ 1 ha: 3,6 kavel en 3,27 ha) naar de toestand in 1961. 43% van alle bedrijven heeft 4 of meer kavels.

Het gemiddelde aantal kavels per bedrijf en de gemiddelde kavelgrootte nemen toe naarmate de bedrijven groter zijn.

Binnen het ruilverkavelingsgebied Linde-Zuid is het gemiddelde aantal kavels per bedrijf het grootst in Blesdijke en Steggerda. In Boyl is de verkaveling relatief gunstig: in dit deel van het blok bestaat 63% van de bedrijven uit 3 of minder kavels. Het gemiddelde aantal kavels per bedrijf ligt in dit gebied dan ook beneden en de gemiddelde kavelgrootte belangrijk boven de overeenkomstige kengetallen welke voor het gehele ruilverkavelingsgebied gelden. Over kavelvorm en kavelafstanden zijn geen gegevens beschikbaar. Het gebied is gekenmerkt door een strokenverkavelingspatroon, zodat het duidelijk zal zijn dat zowel vorm als afstand van de kavels ongunstig is.

§ 5. De openbare nutsvoorzieningen

Van de A- en B-bedrijven ≥ 1 ha is 90% aangesloten op het elektriciteitsnet. De krachtstroomvoorziening laat echter nog veel te wensen over: slechts 43% van de op het elektriciteitsnet aangesloten bedrijven kan hiervan gebruik maken. Het percentage bedrijven dat aangesloten is op het waterleidingnet bedraagt 41. Alleen in Steggerda is het aansluitingspercentage belangrijk hoger, nl. 78 (bijlage 8).

HOOFDSTUK II

DE LANDBOUWBEDRIJVEN

§ 1. B e d r i j f s t y p e

Vrijwel alle bedrijven in het ruilverkavelingsgebied zijn te beschouwen als bijna zuivere weidebedrijven. Veel bedrijven hebben wel enig bouwland, doch de totale oppervlakte hiervan (208 ha) is slechts 3% van de cultuurgrond.

Tabel 3

GRONDGEBRUIK

	Percentage cultuurgrond in gebruik als		
	bouwland	grasland	tuinland
A- en B-bedrijven:			
Boyl	8	92	-
De Hoeve	2	98	0
Steggerda	2	98	0
Blesdijke	2	98	0
A- en B-bedrijven	3	97	0
C-bedrijven	7	93	-
D-bedrijven	7	93	-
Spec. bedrijven	-	84	16

Bron: C.B.S. 1961.

Het deelgebied Boyl wijkt, door meer hoger gelegen lichte zandgronden, in dit opzicht af met 8% van de grond in bouwland.

Uit bijlage 9 blijkt dat de bouwland-graslandverhouding voor alle grootteklassen vrijwel gelijk is. In deze bijlage is eveneens te zien dat de verbouw van tuinbouwgewassen zeer weinig betekent. Van de ruim 6300 ha cultuurgrond is dit maar 3,50 ha, waarvan bijna de helft op de speciale bedrijven.

§ 2. B o u w l a n d g e b r u i k

Gezien de geringe betekenis van het bouwland in het blok kan worden volstaan met de hoofdlijnen en zij verder verwezen naar bijlage 10. Bijna twee derde van het bouwland is bezet met granen (rogge en haver). Van de hakvruchten wordt het belangrijkste deel ingenomen door aardappelen, voornamelijk consumptieaardappelen. Het percentage voederbieten van het bouwland is op de bedrijven < 1% ha hoger dan op de grotere bedrijven.

§ 3. Rundveehouderij en grasland-gebruik

Bij de rundveehouderij valt de nadruk op het melkvee; fokken en mesten van vee is van ondergeschikt belang. De melkveebezetting is redelijk zwaar (118 melkkoeien per 100 ha grasland) doch lichter dan in het nabijgelegen noordoostelijk deel van Steenwijk (in 1959 al 123 melkkoeien per 100 ha grasland) (zie bijlage 11). Op de kleinere bedrijven is de melkveebezetting wat zwaarder dan op de grote bedrijven, maar daar staat tegenover dat op de grotere bedrijven meer jongvee (vaarzen en pinken) en mestvee worden gehouden. Per gebied gezien blijken Boyl en De Hoeve iets intensiever dan de overige delen van het blok. Het aantal kalveren en pinken is over het algemeen wat hoger dan alleen voor de instandhouding van de veestapel nodig is. Vetweiderij geniet enige belangstelling met name in Steggerda en Blesdijke en voornamelijk op de grotere bedrijven; de moeilijker wordende arbeidsvoorziening zal hier niet vreemd aan zijn.

Uit de gegevens van de verschillende melkcontroleverenigingen, waarbij uiteraard ook andere dieren dan die in het ruilverkavelingsgebied zijn betrokken, kan enigszins een indruk worden verkregen omtrent de kwaliteit van het melkvee. Deze in bijlage 12 vermelde cijfers blijken zowel wat kg-opbrengst als vetgehalte betreft, in het blok lager te liggen dan in de provincie. Gezien de voorgaande jaren is er over de gehele lijn een stijging in de produktiegegevens te constateren. De geheel in het blok werkende melkcontrolevereniging Steggerda ligt wat kg-opbrengst betreft boven de andere verenigingen, doch blijft met het vetpercentage iets achter.

Bijlage 13 geeft enige cijfers omtrent de belangstelling voor verenigingen op het gebied van veeverbetering en bedrijfsvoering. Van de A- en B-bedrijven is slechts 24% aangesloten bij het rundveestamboek. Verhoudingsgewijze is op de grotere bedrijven (15 ha en groter) met ongeveer de helft en in de gebieden Boyl en Steggerda met bijna een derde van de bedrijven de meeste belangstelling. Bij de melkcontroleverenigingen is 62% van de A- en B-bedrijven aangesloten, wat niet hoog is te noemen. Naarmate de bedrijven groter zijn neemt de belangstelling voor melkcontrole toe. Per gebied blijft Boyl iets achter bij de rest van het blok. Vooral op de kleinere bedrijven ziet men vrij veel dat men "zelf monsters neemt". Als een andere remmende factor voor deelneming aan de melkcontrole kan worden vermeld dat het thans moeilijk is lid te worden van de melkcontrolevereniging Steggerda in verband met personeelstekort.

De deelneming aan K.I. is het grootst op de kleinere bedrijven, de grotere bedrijven houden vaak zelf een stier aan. Per gebied bezien is in De Hoeve de meeste belangstelling voor K.I.

Als een indicatie van een goede bedrijfsvoering kan het laten berekenen van voederrantsoenen genoemd worden. Op 27% van de bedrijven komt dit voor; het percentage is groter op de grotere bedrijven. Steggerda komt met 37% het beste te voorschijn; in deze plaats is een actieve veevoederkern.

De gemaaide oppervlakte grasland in 1960 geeft enig inzicht in de graslandexploitatie. Van al het grasland op de A- en B-bedrijven (zie bijlage 14) is 126% gemaaid, 67% is ingekuild en 56% is gehooid. De grootteklassen vertonen onderling zeer weinig verschillen, doch in de gebieden blijft Blesdijke ten achter. De invloed van het voor de grasgroei zeer gunstige en voor hooien ongunstige weer in 1960 dient bij de beoordeling van bovenstaande cijfers niet uit het oog te worden verloren.

§ 4. V a r k e n s e n k i p p e n

In bijlage 15 zijn enige gegevens opgenomen over varkens en kippen. Van de A- en B-bedrijven houdt 31% fokzeugen en 14% mestvarkens met gemiddeld resp. 4 en 14 dieren per bedrijf. Het zijn vooral grotere bedrijven (7 ha en groter) en het deelgebied Boyl, waar men zich op de fokkerij toelegt. Zowel het hoogste percentage bedrijven dat varkens mest alsook het grootste aantal mestvarkens per bedrijf vindt men op de kleinere bedrijven(< 10 ha). Per mestend bedrijf is het gemiddelde aantal varkens in Steggerda en Blesdijke beduidend groter dan in de rest van het blok.

De kippenhouderij is van weinig belang. Weliswaar worden op ruim de helft van het aantal bedrijven kippen gehouden, maar het gemiddelde aantal is slechts 59 stuks.

§ 5. M e c h a n i s a t i e

Over de mechanisatiegraad in Linde-Zuid verschaffen de bijlagen 16 , 17 en 18 enkele gegevens. De mate waarin gebruikt wordt gemaakt van melkmachines is op dit type bedrijven een belangrijke aanwijzing voor de hoogte van de arbeidsproduktiviteit. Minder dan de helft van alle bedrijven (41%) gebruikt thans een melkmachine. Op de grotere bedrijven is het machinaal melken vrijwel algemeen doorgevoerd (bedrijven ≥ 20 ha: 91%), doch op de kleinere bedrijven wordt nog veel handgemolken (bedrijven van 10-15 ha 55%; van 15-20 ha 69%). Van de bedrijven kleiner dan 10 ha heeft slechts 15% een melkmachine. Op deze bedrijven is de omvang van de veestapel doorgaans te gering om een melkmachine rendabel te exploiteren.

In Boyl en Steggerda zijn, relatief gezien, het meest melkmachines in gebruik, namelijk op ruim de helft van de A- en B-bedrijven. Uit nog niet gepubliceerde landelijke cijfers volgt dat het aantal melkmachines in het ruilverkavelingsgebied boven het landelijk gemiddelde ligt.

Trekkers komen op de weidebedrijven niet zoveel voor; thans heeft 21% van de bedrijven een trekker, hetgeen onder de huidige produktieomstandigheden wel ongeveer het maximum zal zijn wat economisch verantwoord is.

Ruim drie vierde (78%) van de bedrijven heeft een of meer werkpaarden, waaruit blijkt dat deze trekkrachtvoorziening vooral op de kleinere bedrijven nog het belangrijkste is. Bij het beschouwen van de deelgebieden blijkt het percentage bedrijven met trekker het grootst in Steggerda en Blesdijke en komen in De Hoeve de meeste bedrijven zonder trekkracht voor (zie bijlage 18).

Voor de overige op dit bedrijfstype belangrijke werktuigen moeten nog genoemd worden hooibouwwerktuigen (89%), transporteurs (25%), hooiblazers (7%) en stalmestverspreiders (5%).

Veel opgang maakt het hooipersen (in 1960 op 35% van de A- en B-bedrijven) vrijwel geheel uitgevoerd door loonwerkbedrijven.

§ 6. Bedrijfsinrichting en bedrijfsvoering

Bij de beoordeling van de bezetting van de stalruimte is uitgegaan van resp. het aantal koeien, vaarzen en pinken, volgens de landbouwtelling mei 1961. Volgens deze (in bijlage 19 vermelde) cijfers, heeft 21% van de A- en B-bedrijven de geschikte stalruimte voor melkkoeien volledig bezet, terwijl daarnaast 17% te weinig ruimte heeft, voornamelijk de grotere bedrijven. De jongveestalling is op 17% van de bedrijven vol bezet, met daarnaast 36% met een ruimte tekort waarvan 17% zelfs helemaal geen jongveestalling heeft. Gezien het bovenstaande is duidelijk dat intensievering van de veehouderij of uitbreiding van de bedrijfsgrootte op vele bedrijven moeilijkheden bij de veestalling zal opleveren.

Volgens bijlage 20 blijkt 86% van de A- en B-bedrijven een melkveestal te hebben die gebouwd is vóór 1940. Ruim de helft van deze stallen is gemoderniseerd in die zin dat hierin drinkbakjes en/of ventilatiedorpels en dergelijke zijn aangebracht. Uit bijlage 14 blijkt dat ruim de helft (52%) van alle A- en B-bedrijven automatische drinkbakjes heeft vooral de grotere bedrijven. Open loopstallen voor jongvee komen slechts sporadisch voor.

Ten aanzien van de andere in bijlage 14 vermelde punten kan nog worden opgemerkt, dat 78% van de bedrijven elektrische weideafrastering toepast en slechts 11% doet aan chemische onkruidbestrijding op grasland. Volgens de gegevens van bijlage 20 bezit 23% van de bedrijven een mengmestkelder van ≥ 5 m3 en heeft 26% een of meer verplaatsbare weidepompen. De toepassing van hooiventilatie is in opkomst (11% van de A- en B-bedrijven). Het inkuilen van gras in uiteraard een belangrijk onderdeel in het voederwinningsplan op deze bedrijven. Meer dan 90% van de bedrijven pleegt groenvoeder (gras) in te kuilen. Over de inkuilmethoden zijn geen gegevens beschikbaar, doch op slechts 23% van de bedrijven is een silo aanwezig.

Op ongeveer 10% van de bedrijven komt een afzonderlijke, na 1940 gebouwde, varkensschuur voor, bestemd voor 30 of meer mestvarkens (bijl. 21). De meeste van deze stallen zijn niet zeer modern ingericht.

Kippenhokken voor 400 of meer leghennen zijn op nog geen 2% van de bedrijven aanwezig.

§ 7. A r b e i d

a. Arbeidsbehoefte

Voor de berekening van de bedrijfsomvang, het aantal produktie-eenheden dat het bedrijf omvat, zijn omrekeningscijfers nodig. Deze zijn vermeld in bijlage 22. Hiermee is de bedrijfsomvang van alle in het ruilverkavelingsgebied gelegen bedrijven vastgesteld. De resultaten van deze berekening zijn weergegeven in bijlage 23. Hierbij is de arbeidsbehoefte of wel de bedrijfsomvang uitgedrukt in standaarduren.(s.u.)

Het meest opmerkelijke in deze bijlage is wel de frappante overeenkomst tussen grote en kleine bedrijven. De kleine bedrijven blijken nagenoeg een regelrechte afspiegeling te zijn van de grotere. Dit geldt zowel voor de verdeling van de arbeidsbehoefte over de verschillende bedrijfsonderdelen als voor het aantal produktie-eenheden (s.u.) per oppervlakte eenheid (ha). Terwijl voor het kleinere gemengde zandbedrijf gewoonlijk een aanmerkelijk hogere arbeidsbehoefte per ha wordt aangetroffen dan op het grotere 1), is in het ruilverkavelingsgebied Linde-Zuid dit verschil gering. In de ruilverkavelingsgebieden "Steenwijk-Oost" en "Vledder", die vrijwel aan dit gebied grenzen, werd een soortgelijke ervaring opgedaan. Mogelijk is de onderlinge gelijke verhouding tussen melkvee en de overige bedrijfsonderdelen hier de bepalende factor.

Vrijwel de enige afwijking van betekenis is te vinden in het percentage voor varkens en kippen. Dit percentage van de totale arbeidsbehoefte ligt bij de kleine bedrijven hoger, doordat het aantal mestvarkens en kippen op de kleinere bedrijven groter is en de totale arbeidsbehoefte lager.

b. Arbeidsbezetting

Voor een goed inzicht in de arbeidsbezetting zijn de verschillende soorten arbeidskrachten tot dezelfde eenheid herleid. Evenals voor de produktie-eenheden zijn de verschillende categorieën arbeidskrachten omgerekend tot volwaardige arbeidskrachten, v.a.k. (bijlage 24). Op deze wijze wordt het mogelijk de arbeidsbezetting per bedrijf of per eenheid cultuurgrond op bedrijven van verschillende grootte met elkaar te vergelijken.

Een zeer interessant gegeven is de dichtheid van de arbeidsbezetting per 100 ha cultuurgrond (bijlage 25). Laat men de bedrijven beneden 3 ha buiten beschouwing, dan blijkt het aantal volwaardige arbeidskrachten op de kleine bedrijven ruim tweemaal zo groot te zijn als op de grote bedrijven. De relatief zware arbeidsbezetting op de kleine bedrijven houdt verband met het gezinsminimum van de arbeidsbezetting. Immers op ieder bedrijf waar de boer zijn volledige tijd aan het landbouwbedrijf besteedt, bedraagt de arbeidsbezetting ongeveer één volwaardige arbeidskracht.

---

1) Zie "Het kleine-boerenvraagstuk op de zandgronden 1949-1958", L.E.I.-rapport No. 347.

De meeste bedrijven in het ruilverkavelingsgebied zijn gezinsbedrijven. De boer en zijn vrouw nemen duidelijk een sleutelpositie in; te zamen verrichten zij drie vierde (76%) van het werk. De andere belangrijke categorieën vormen de zoons (11%) en de vreemde arbeidskrachten (10%).

De relatieve betekenis van de verschillende categorieën arbeidskrachten loopt in de diverse grootteklassen uiteen. Naarmate de bedrijven groter zijn, neemt de betekenis van de zoons en de betaalde arbeidskrachten toe (bijlage 25). In de deelgebieden valt De Hoeve in het oog met een groot aandeel (84%) van het werk door de boer + echtgenote, terwijl het percentage arbeid door zoons (6%) en vreemde arbeidskrachten (7%) geleverd hier lager is dan in de andere gebieden, een gevolg van het relatief grote aantal kleine bedrijven in dit gebied. Blesdijke treedt naar voren doordat hier veel arbeid door de zoons wordt geleverd (19%).

Vaste vreemde arbeidskrachten komen alleen op de grotere bedrijven voor, enkele kleinere bedrijven hebben weleens een losse arbeider(bijlage 26). Ruim een vijfde van de bedrijven heeft betaalde arbeidskrachten. Bezien naar de delen van het blok werken in Steggerda relatief de meeste bedrijven met vreemd personeel.

Over de landarbeiders zijn enige gegevens bekend uit de administratie van het Bedrijfspensioenfonds voor de Landbouw(zie bijlage 27). Het aantal geregistreerde, in het ruilverkavelingsgebied wonende en werkende arbeiders is niet groot, nl. 58 in vast en 66 in los dienstverband. Ook in dit gebied neemt het aantal landarbeiders de laatste jaren geleidelijk af. Vooral de jongere arbeiders zoeken hun heil in de industrie, waar de kortere werktijd en de vrije weekends hen het meest aantrekken. De in het gebied wonende, doch elders werkende landarbeiders vinden vrijwel allen emplooi in de Noordoostpolder, waar zij seizoenwerk in de landbouw verrichten en na het seizoen meest bij een grondverbeterings- of ontginningsmaatschappij e.d. in de buurt van hun woonplaats werk trachten te vinden.

c. Arbeidseffect

Wanneer de arbeidsbezetting op de bedrijven geconfronteerd wordt met arbeidsbehoefte is het duidelijk, dat een maatstaf wordt verkregen voor de doelmatigheid van de arbeidsaanwending. Door deling van het aantal standaarduren door de arbeidsbezetting (uitgedrukt in volw. arbeidskrachten), wordt het z.g. arbeidseffect verkregen. Dit kengetal geeft dus aan hoeveel produktiemiddelen op het bedrijf door één man bediend worden. Men kan het als een maat voor de produktieviteit van de arbeid beschouwen. Wanneer het arbeidseffect laag ligt, dan wil dat zeggen, dat een arbeidskracht (v.a.k.) in vergelijking met goed geleide bedrijven een gering aantal produktiemiddelen bedient.

Omdat de beide grootheden die het arbeidseffect bepalen zijn vastgesteld met behulp van omrekeningscijfers, ligt de betekenis van het begrip arbeidseffect vooral in de mogelijkheid tot het aanleggen van een vergelijkingsmaatstaf tussen groepen bedrijven.

De absolute waarde van het begrip voor individuele bedrijven is van minder betekenis.

Tabel 4 bevat de resultaten van de uitgevoerde berekeningen.

Tabel 4

ARBEIDSBEHOEFTE, ARBEIDSBEZETTING EN ARBEIDSEFFECT

	Aantal bedrijven	Gem. oppervl. in ha	Arbeidsbehoefte in standaarduren per bedrijf	Arbeidsbehoefte in standaarduren per ha	Arbeidsbezetting in V.A.K. 100 ha cult.gr.	Arbeidsbezetting in V.A.K. per bedrijf	Arbeidseffect in st.u. per v.a.k.
A- en B-bedr.							
1- 3	9	2,52	1621	642	36,33	0,92	1768
3- 5	58	4,04	2142	530	23,53	0,95	2252
5- 7	71	6,05	2947	487	18,24	1,10	2670
7-10	123	8,42	4104	488	14,89	1,25	3274
10-12	58	10,88	4837	445	11,94	1,30	3724
12-15	54	13,32	5830	438	10,60	1,41	4131
15-20	68	17,02	7641	449	10,63	1,81	4226
≥20	66	26,91	11554	429	8,66	2,33	4955
Totaal	507	11,84	5385	455	12,06	1,43	3769
Boyl	98	13,46	6095	453	11,44	1,54	3959
De Hoeve	192	9,84	4609	469	13,57	1,34	3452
Steggerda	99	12,51	5741	450	11,30	1,41	4063
Blesdijke	118	13,21	5760	436	11,37	1,50	3835

Naarmate de bedrijven groter zijn neemt het arbeidseffect toe. De grotere bedrijven hebben dus kennelijk een doelmatiger arbeidsaanwending weten te bereiken dan de kleinere bedrijven. Nadere beschouwing van deze tabel leert dat het vooral de te lage arbeidsbehoefte is, d.w.z. de te geringe bedrijfsomvang die de lage arbeidseffecten op de kleine bedrijven veroorzaakt. De intensiteit, d.i. het aantal standaarduren per ha, is weliswaar groter dan op de grote bedrijven, doch niet hoog genoeg om de aanwezige arbeidskrachten genoeg produktieve werkgelegenheid te bieden. De arbeidsbezetting kan nl. ook niet veel verder afnemen dan 1 v.a.k., zijnde de bedrijfsleider. Op de kleine bedrijven kan het arbeidseffect worden opgevoerd door:

a. vergroting van de bedrijfsoppervlakte bij gelijkblijvend bedrijfsplan en arbeidsbezetting, of
b. verdere intensivering van het bedrijfsplan (b.v. door aantrekken van niet aan de grond gebonden produktierichtingen, zoals varkens- en kippenhouderij).

Verder zien wij uit de tabel dat De Hoeve het laagste arbeidseffect heeft; dit wordt veroorzaakt door het relatief grote aantal kleine bedrijven in dit gebied.

d. Arbeidsefficiency

Bedrijven die in de kostprijsboekhoudingen ten behoeve van het garantiebeleid kunnen worden opgenomen worden uitgekozen op grond van het criterium "goed geleid, sociaal-economisch verantwoord". Goed geleide of beter gezegd relatief efficiënt werkende, bedrijven zijn volgens de thans geldende afspraken tussen Landbouwschap en Ministerie van Landbouw die gemengde bedrijven op zandgrond, die minstens 8 omgerekende melk- en kalfkoeien per volwaardige arbeidskracht hebben. Deze omrekening tot melkkoeien geschiedt door het totaal van de arbeidsbehoefte der verschillende bedrijfsonderdelen (vee en gewassen) uit te drukken in de arbeidsbehoefte van één melkkoe waarin zijn begrepen het jongvee en de voederwinning (grasland en voedergewassen) (vgl. L.E.I.-rapp. No. 356).

In tabel 5 is per grootteklasse dit kengetal berekend volgens de methode die in bovengenoemd rapport is uiteengezet.

Tabel 5

"NORM"-KOEIEN PER V.A.K.

	Aantal bedrijven	Werkelijk aantal koeien	Totaal-aantal v.a.k.	Aantal "norm"-koeien per v.a.k.
1- 3 ha	9	33	8,25	5,1
3- 5 "	58	306	55,17	6,3
5- 7 "	71	509	78,37	7,2
7-10 "	123	1248	154,19	9,0
10-12 "	58	696	75,34	10,0
12-15 "	54	799	76,21	11,3
15-20 "	68	1329	122,96	11,5
≥20 "	66	1922	153,89	13,6
Totaal	507	6842	724,38	10,3
Boyl	98	1445	150,89	10,8
De Hoeve	192	2233	256,36	9,4
Steggerda	99	1390	139,91	10,9
Blesdijke	118	1774	177,22	10,7

Het blijkt nu dat Linde-Zuid, gelegen in het zandgebied de Friese Wouden, al voor de groep bedrijven van 7 ha en groter voldoet aan de minimumnorm van 8 (omgerekende) melk- en kalfkoeien per volwaardige arbeidskracht.

De minimumbedrijfsoppervlakte die aanwezig moet zijn om in de kostprijsboekhouding te kunnen worden opgenomen is 7 ha.

HOOFDSTUK III

ASPECTEN VAN DE AGRARISCH-SOCIALE STRUCTUUR

§ 1. De leeftijdsopbouw van de bedrijfshoofden

De gemiddelde leeftijd van de bedrijfshoofden van A- en B-bedrijven bedraagt 50 jaar; de landbouwers uit de grootteklasse van 1-7 ha zijn echter gemiddeld wat ouder dan hun collega's van de grotere bedrijven (bijlage 28).

Uit tabel 6 blijkt wat binnen de onderdelen van het ruilverkavelingsgebied de leeftijdsopbouw het minst gunstig is in Blesdijke, waar slechts 21% van de bedrijfshoofden jonger is dan 45 jaar en 44% ouder dan 54 jaar. De gemiddelde leeftijd is in dit blokdeel dan ook het hoogst. In Steggerda zijn de beide uiterste leeftijdsklassen het dichst bezet: het percentage landbouwers jonger dan 35 jaar bedraagt 17 en dat van de bedrijfshoofden van 65 jaar en ouder 10.

Tabel 6

DE LEEFTIJDSOPBOUW VAN DE BEDRIJFSHOOFDEN[1)]

Leeftijdsklasse in jaren	Percentage bedrijfshoofden woonachtig in			
	Boyl	De Hoeve	Steggerda	Blesdijke
Jonger dan 35 jaar	9	10	17	4
33-44 jaar	23	23	22	17
45-54 jaar	29	31	21	35
55-64 jaar	34	31	30	33
65 jaar en ouder	5	5	10	11
Gemiddelde leeftijd in jaren	50	50	49	53

1) Van A- en B-bedrijven ≥ 1 ha

Bron: C.D. 1961.

De C-grondgebruikers zijn gemiddeld jonger en de D-bedrijfshoofden aanmerkelijk ouder dan hun collega's uit de beroepsgroepen A en B (bijlage 28).

§ 2. Het onderwijs van de bedrijfshoofden

53% van de A- en B-grondgebruikers heeft landbouwonderwijs genoten. Voor het merendeel van hen bestond dit uit cursusonderwijs.

Uit verscheidene onderzoekingen is gebleken dat er een verband bestaat tussen de leeftijdsopbouw van de bedrijfshoofden en de bedrijfsgrootte structuur in een bepaald gebied enerzijds en de mate waarin landbouwonderwijs is gevolgd anderzijds, in die zin,

dat jongere landbouwers relatief meer en beter onderwijs hebben gevolgd dan oudere en grotere boeren meer dan kleinere. Ook in dit ruilverkavelingsgebied blijkt dit het geval te zijn. Van de bedrijfshoofden van bedrijven kleiner dan 7 ha heeft nl. 24% landbouwonderwijs genoten tegenover 69% van hun collega's van bedrijven van 12 ha of groter (bijlage 29).

Tabel 7

HET ONDERWIJS VAN DE BEDRIJFSHOOFDEN[1)]

Gebied	Aantal bedrijfs-hoofden	Percentage bedrijfshoofden met als voortgezet onderwijs				Zonder voortgezet onderwijs
		m.l.s.	l.l.s.	landbouw-cursus	niet-agr. onderwijs	
Boyl	98	2	21	35	1	41
De Hoeve	192	3	17	24	3	53
Steggerda	99	6	30	38	1	25
Blesdijke	118	4	17	25	-	54
Gehele blok	507	4	20	29	1	46

1) van A- en B-bedrijven ≥ 1 ha.

Bron: C.D. 1961.

Bij de beschrijving van de bedrijfsgroottestructuur is er reeds op gewezen, dat het percentage bedrijven kleiner dan 7 ha in De Hoeve en Blesdijke aanmerkelijk hoger is dan in Steggerda. Dit percentage bedraagt voor de drie genoemde gebieden respectievelijk 34, 28 en 17. Ook bleek reeds uit de vorige paragraaf dat de leeftijdsopbouw van de bedrijfshoofden in Blesdijke minder gunstig is dan in de overige blokdelen. Het behoeft dan ook geen verwondering te wekken dat in Steggerda 74% van de bedrijfshoofden agrarisch onderwijs heeft gevolgd tegenover ongeveer 46% van de grondgebruikers in De Hoeve en Blesdijke.

§ 3. Het onderwijs en de beroepen der boerenzoons

Bij de door de Cultuurtechnische Dienst gehouden enquête zijn in het ruilverkavelingsgebied 510 zoons geregistreerd (bijlage 30). Nevenstaand staatje geeft een globaal overzicht van de samenstelling van deze groep zoons.

Zoons van 15 jaar en ouder

Percentage zoons werkend in de landbouw	:	36
" " werkend buiten de landbouw	:	51
" schoolgaande zoons	:	12
" niet-werkende zoons wegens ziekte, invaliditeit, enz.	:	1

a. De in de landbouw werkende zoons

Van deze groep zoons heeft bijna een vierde deel een zelfstandige positie als landbouwer weten te verwerven, ruim de helft werkt geheel of gedeeltelijk mee op het ouderlijk bedrijf, terwijl de overige of volledig in loondienst werken op een vreemd bedrijf, of een beroep uitoefenen dat zij combineren met het verrichten van werkzaamheden op het ouderlijk bedrijf.

De geheel of gedeeltelijk thuis meewerkende zoons zijn voor een groot deel afkomstig van A- en B-bedrijven ≥ 7 ha.

68% van de in de landbouw werkende zoons heeft landbouwonderwijs gevolgd. Het dagonderwijs neemt hierbij een belangrijke plaats in. 28% van de zoons heeft geen enkele vorm van voortgezet dagonderwijs genoten (bijlage 30).

b. De buiten de landbouw werkende zoons.

De belangstelling van de afgevloeide zoons is vooral uitgegaan naar de uitoefening van een ambacht of een werkkring in de middenstandsbranche. 31% van hen heeft hierin nl. een bestaan gevonden. 15% van de zoons is werkzaam bij het onderwijs of in een administratief beroep. In de sector handel en verkeer werkt 13% van de jongeren, terwijl een zelfde percentage het beroep van fabrieksarbeider uitoefent.

Bezien wij de voortgezette opleiding van de buiten de landbouw werkende zoons, dan blijkt dat ruim 1/5 deel van hen landbouwonderwijs heeft gevolgd. Deze oefenen echter lang niet alle een aan de landbouw verwant beroep uit. Hieruit kunnen wij afleiden dat in een groot aantal gevallen de voortgezette opleiding niet is afgestemd op het beroep dat door deze jongeren wordt uitgeoefend. Waarschijnlijk is het hier geschetste beeld in ongunstige zin beïnvloed door de secundaire afvloeiing van boerenzoons die aanvankelijk in de landbouw werkten en op latere leeftijd een niet-agrarische werkkring hebben aanvaard.

Bijna 1/3 deel van de jongeren heeft technisch dagonderwijs gevolgd, van wie het merendeel thans een ambacht uitoefent.

Ruim 1/5 deel van de zoons heeft zijn diensten onmiddellijk na het doorlopen van de lagere school als ongeschoolde op de arbeidsmarkt aangeboden. Wij treffen hen vooral aan onder de industriearbeiders. Van deze categorie arbeiders heeft nl. ruim de helft geen voortgezet onderwijs gevolgd.

c. De schoolgaande zoons

Het percentage schoolgaande zoons dat volgens het staatje op bladzijde 22 12 bedraagt ligt in werkelijkheid hoger omdat zich onder de groep in de landbouw werkende zoons een aantal zoons bevinden die nog landbouwonderwijs volgen. Van alle schoolgaande zoons volgt de helft algemeen vormend dagonderwijs, bijna 1/4 deel landbouwdagonderwijs, terwijl de overige technisch dagonderwijs volgen (bijlage 30).

Deze paragraaf zal worden besloten met enkele opmerkingen over de woonplaatskeuze van de uitwonende zoons. Uit bijlage 31 blijkt dat 51% van het aantal geregistreerde zoons uitwonend is. Van de uitwonende zoons woont 1/3 deel binnen het ruilverkavelingsgebied en 14% elders in de gemeente Weststellingwerf of aangrenzende gemeenten.

Naar grootteklasse van het ouderlijk bedrijf bezien, blijkt de horizontale mobiliteit van de zoons afkomstig van bedrijven ≥ 12 ha wat groter te zijn dan van de zoons van bedrijven beneden deze grens.

§ 4. De afvloeiing en de generatiedruk

De generatiedruk geeft aan de verhouding tussen het aantal potentiële opvolgers en het aantal vrijkomende bedrijven.

Van de 393 zoons afkomstig van A- en B-bedrijven werken er 157 in de landbouw, 186 buiten de landbouw en zijn er 50 schoolgaand. Aangezien de nog schoolgaanden zich bijna allen voorbereiden op een niet-agrarisch beroep, is het geoorloofd ook hen als afgevloeid uit de landbouw te beschouwen. In totaal zijn dus 236 zoons afgevloeid, zodat het afvloeiingspercentage 60 bedraagt. Dit percentage geldt voor het gehele ruilverkavelingsgebied. Het behoeft echter niet noodzakelijkerwijs voor alle grootteklassen en de onderscheiden blokdelen gelijk te zijn. Derhalve zijn in tabel 8 de uitkomsten afzonderlijk vermeld voor een viertal grootteklassen van A- en B-bedrijven en voor de onderscheiden blokdelen.

Tabel 8

AFVLOEIING EN GENERATIEDRUK [1]

	Aantal bedrijven	Afvloeiing in %	Generatiedruk-cijfers
1- 7 ha	140	75	0,32
7-12 ha	182	56	0,48
12-20 ha	123	54	0,70
≥20 ha	67	50	1,22
Gehele blok	512	60	0,58
Boyl	98	58	0,64
De Hoeve	192	61	0,39
Steggerda	101	63	0,48
Blesdijke	121	58	0,92

1) A- en B-bedrijven ≥ 1 ha
Bron: C.D. 1961.

Bij de interpretatie van de vorenvermelde uitkomsten dient echter het volgende bedacht te worden:

a. dat onder de groep zoons die thans niet in de landbouw werken zoons kunnen voorkomen die te zijner tijd toch naar de landbouw vloeien;
b. dat er onder de zoons die thans in de landbouw werken zoons kunnen voorkomen die in de toekomst alsnog afvloeien.

Men dient dus geen absolute waarde toe te kennen aan de gevonden uitkomsten; wel zijn deze bruikbaar voor vergelijking van de onderscheiden grootteklassen en blokdelen.

Voor de gehele groep zoons afkomstig van A- en B-bedrijven ≥ 1 ha is het afvloeiingspercentage 60. Binnen de onderscheiden grootteklassen blijkt het echter sterk te variëren; nl. van 75 voor de zoons afkomstig van bedrijven van 1-7 ha tot 50 voor hen afkomstig van bedrijven ≥ 20 ha. Naar blokdelen bezien zijn de afwijkingen minder groot.

De in tabel 8 vermelde generatiedrukcijfers zijn berekend aan de hand van de formule:

$$\frac{1/15 \text{ x het aantal niet-zelfstandig in de landbouw werkende zoons}}{1/35 \text{ x het aantal bedrijven}}$$

Ook hierbij is uitgegaan van zoons van 15 jaar en ouder. Het getal 15 duidt het aantal jaren aan waarbinnen de potentiële opvolgers allen geacht worden zelfstandig bedrijfshoofd te zijn geworden. Het getal 35 is een veronderstelling omtrent de duur van het zelfstandig-boer-zijn in jaren. Komt de uitkomst, volgens bovenstaande formule verkregen, rondom het cijfer 1,0 te liggen dan wil dat zeggen dat er sprake is van een evenwicht tussen het aantal potentiële opvolgers en het aantal jaarlijks vrijkomende bedrijven. Bij een waarde < 1 behoeft het z.g. tekort aan opvolgers nog niet te leiden tot een vermindering van het aantal bedrijven. Dit tekort kan nl. worden aangevuld door (secundaire) toevloeiing of toevloeiing uit andere grootteklassen en/of gebieden dan die waarvoor het generatiedrukcijfer is berekend.

Voorts dient nog te worden opgemerkt, dat bij de berekening van het generatiedrukcijfer is uitgegaan van de veronderstelling dat elk bestaand bedrijf een opvolger krijgt.

Gezien het voorgaande dient men ook aan de in tabel vermelde generatiedrukcijfers geen absolute waarde toe te kennen.

Voor alle bedrijven in het ruilverkavelingsgebied Linde-Zuid, afgezien van een onderverdeling naar grootteklassen en onderdelen van het blok, is het generatiecijfer 0,58. Volgens vorenstaande beschouwing duidt dit op een tekort aan potentiële opvolgers binnen het gebied. Naar grootteklassen bezien, blijkt het generatiedrukcijfer sterk te variëren. Op de bedrijven beneden 20 ha zijn binnen het gebied onvoldoende opvolgers aanwezig om deze in de toekomst in stand te houden; op de bedrijven van 20 ha en

groter is echter nog sprake van een teveel aan potentiële opvolgers. Ook voor de onderscheiden blokdelen loopt het generatiedrukcijfer sterk uiteen. Alleen in Blesdijke kan men spreken van een evenwicht tussen het aantal potentiële opvolgers en het aantal jaarlijks vrijkomende bedrijven.

§ 5. Het onderwijs en de beroepen der boerendochters

Bij de door de Cultuurtechnische Dienst gehouden enquête zijn 473 boerendochters van 15 jaar en ouder geregistreerd, van wie er 227 ongehuwd zijn. Van laatstgenoemde categorie dochters blijken er 184 een beroep uit te oefenen, terwijl er 40 nog schoolgaan en 3 wegens ziekte, invaliditeit of anderszins niet werken (bijlage 32). Bijna 1/3 deel van de dochters werkt geheel of gedeeltelijk thuis mee. Het beroep van dienstbode wordt uitgeoefend door bijna 1/4 deel van de meisjes; terwijl 18% werkt als kantoor- of winkelbediende.

Het percentage ongehuwde werkende dochters dat voortgezet onderwijs heeft gevolgd is relatief hoog en bedraagt ruim 90. Van alle werkende zoons (zowel de gehuwde als de ongehuwde) heeft bijna 80% voortgezet onderwijs genoten. Dit voortgezette onderwijs bestaat voor de meisjes bovendien voor een hoger percentage uit dagonderwijs dan bij de jongens het geval is.

Van de ongehuwde werkende dochters met een voortgezette opleiding heeft 70% de huishoudschool en ruim 20% een school voor algemeen voortgezet onderwijs (in de meeste gevallen de ulo) gevolgd. Het cursusonderwijs neemt nog slechts een zeer ondergeschikte plaats is.

Van de nog schoolgaande dochters van 15 jaar en ouder bezocht 40% de huishoudschool; het percentage ulo-leerlingen bedraagt eveneens 40.

Bijna 60% van de boerendochters is uitwonend. Van deze categorie meisjes, voor zover afkomstig van A- en B-bedrijven ≥ 1 ha, woont ruim de helft binnen de gemeente of in aangrenzende gemeenten (bijlage 33).

HOOFDSTUK IV

DE ONTWIKKELING VAN DE AGRARISCHE STRUCTUUR IN DE PERIODE 1950-1961

In dit hoofdstuk zal aandacht worden geschonken aan de veranderingen welke zich gedurende ruim 10 jaren hebben voltrokken in de agrarische structuur van het ruilverkavelingsgebied Linde-Zuid. In deze periode zijn in deze streek geen bijzondere maatregelen of programma's van overheidszijde of van de zijde der organisaties uitgevoerd, anders dan die welke in deze tijd voor het gehele land gegolden hebben. De opgetreden veranderingen zijn dus een uitvloeisel te achten van wat men de "natuurlijke ontwikkeling" zou kunnen noemen.

De gegevens vermeld in de tabellen en bijlagen, behorende bij de voorgaande hoofdstukken en betrekking hebbende op het jaar 1961, zijn ook voorhanden voor het jaar 1950, doch zijn niet in deze nota opgenomen. Wel zijn deze op aanvraag verkrijgbaar.

1. Aspecten van de agrarisch-economische structuur

Gedurende de periode 1950-1961 is het aantal bedrijven in het gehele ruilverkavelingsgebied afgenomen met 16% (tabel 9).

Tabel 9

DE ONTWIKKELING VAN ALLE BEDRIJVEN NAAR BEROEPSGROEPEN

Beroepsgroep	Boyl		De Hoeve		Steggerda		Blesdijke		Gehele blok	
	1950	1961	1950	1961	1950	1961	1950	1961	1950	1961
	aantal	index 1950=100	aantal	index 1950=100	aantal	index 1950=100	aantal	index 1950=100	aantal	index 1950=100
A	106	84	197	86	110	89	130	83	543	84
B	10	90	16	144	4	75	9	144	39	123
C	23	39	51	61	16	82	29	72	119	63
D	12	50	35	63	9	67	8	56	64	75
Alle beroepsgroepen	151	75	299	82	139	88	176	90	765	84

Bron: C.B.S.-L.E.I.

Het sterkst is het aantal C- en D-bedrijven verminderd; het aantal B-bedrijven is zelfs gestegen. Let men op de aard van de in de jaren 1950 en 1961 door de B-grondgebruikers uitgeoefende nevenberoepen, dan blijkt het nevenberoep van landarbeider relatief in betekenis te zijn afgenomen, terwijl dat van loonwerker sedert 1950 in opkomst is. Het een en ander hangt samen met de afvloeiing van landarbeiders en de toegenomen mechanisatie in de landbouw. Verder blijken de nevenberoepen welke direct van de landbouw afhankelijk zijn, relatief een grotere belangstelling te genieten.

Bij de C-grondgebruikers komen de hoofdberoepen van landarbeider en los arbeider relatief minder vaak voor dan in 1950. In 1950 was 30% van de D-grondgebruikers voordien landbouwer geweest tegenover 65% van de in 1961 geregistreerde D-bedrijfshoofden. Het percentage gepensioneerde landarbeiders en overige arbeiders met enig grondgebruik is echter gedurende de periode 1950-1961 gedaald van 44 tot 8.

Het aantal bedrijven uit de beroepsgroep A blijkt thans in alle blokdelen lager te zijn dan in 1950. Het aantal B-bedrijven is in Boyl en Steggerda eveneens afgenomen, in De Hoeve en Blesdijke daarentegen sterk gestegen. Het aantal C-bedrijven is in alle gebieden teruggelopen; het sterkst echter in Boyl en het minst in Steggerda. Ook het aantal D-bedrijven is in alle blokdelen afgenomen.

De vermindering van het aantal bedrijven en de verschuivingen tussen de beroepsgroepen hebben geleid tot een wijziging in de beroepsgroepenstructuur van het ruilverkavelingsgebied en de onderscheiden blokdelen (tabel 10 en grafiek 3).

Tabel 10

BEROEPSGROEPEN EN GROOTTEKLASSEN

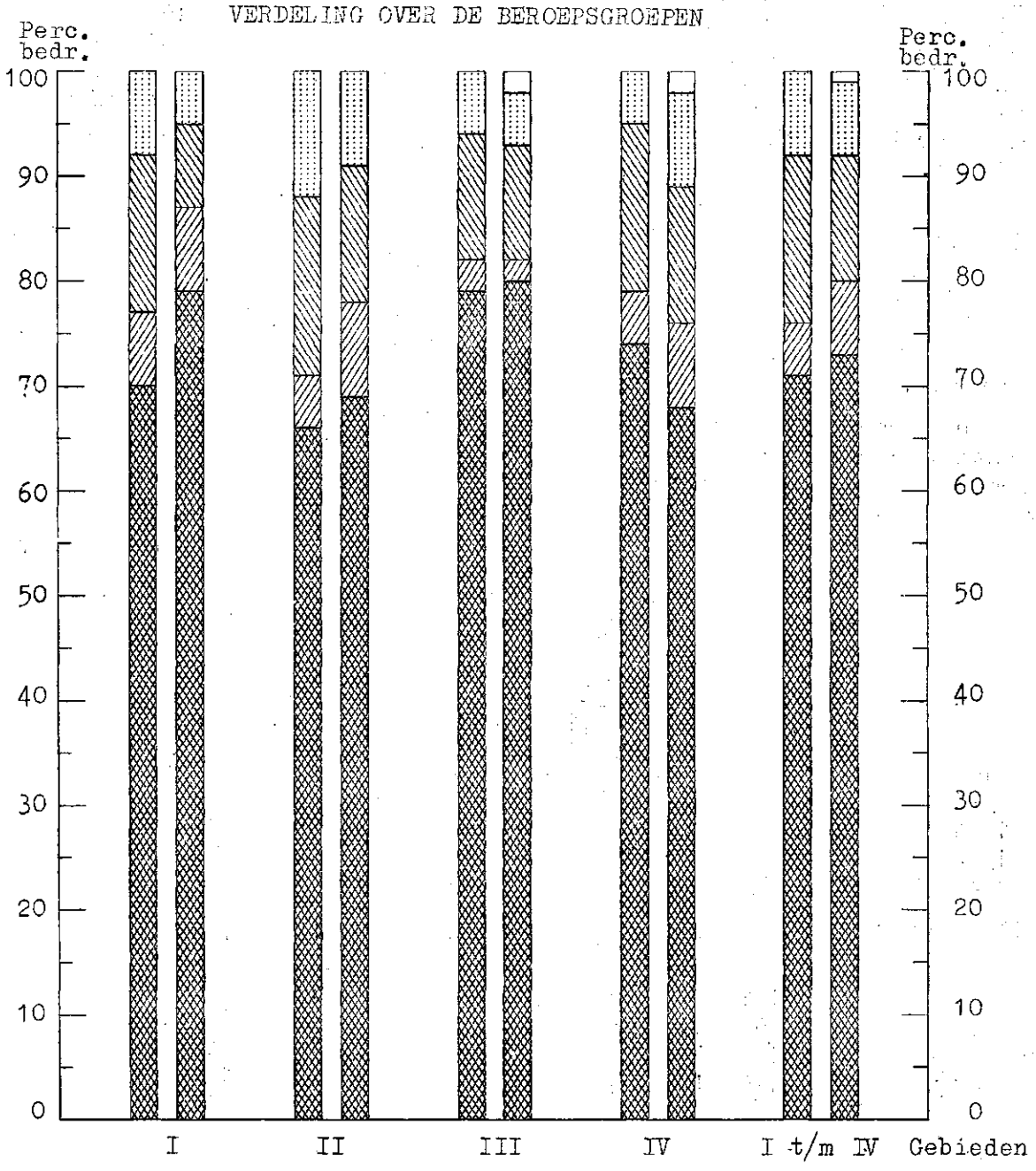
	Aantal grondgebruikers		Percentage grondgebruikers in de beroepsgroepen							
			A		B		C		D	
	1950	1961	1950	1961	1950	1961	1950	1961	1950	1961
1- 5 ha	333	177	42	32	7	7	32	35	19	26
5-10 ha	213	214	88	80	6	11	5	7	1	2
10-15 ha	90	113	96	93	3	7	1	-	-	-
15-20 ha	60	68	100	97	-	3	-	-	-	-
≥20 ha	69	67	98	97	1	3	1	-	-	-
Alle grootteklassen	765	639	71	73	5	7	16	12	8	7
Boyl	151	113	70	79	7	8	15	8	8	5
De Hoeve	299	245	66	69	5	9	17	13	13	9
Steggerda	139	122	79	80	3	2	12	11	6	5
Blesdijke	176	159	74	68	5	8	16	13	5	9

Bron: C.B.S.-L.E.I.

In het gehele ruilverkavelingsgebied is het percentage grondgebruikers behorende tot de beroepsgroepen A en B thans hoger, en dat van de C- en D-bedrijfshoofden lager dan in 1950. De ontwikkeling in Blesdijke wijkt hiervan echter af: in dit blokdeel behoort thans een lager percentage bedrijfshoofden tot de beroepsgroep A en een hoger percentage tot de beroepsgroep D dan voorheen.

Grafiek 3

VERDELING OVER DE BEROEPSGROEPEN

I = Boyl

II = De Hoeve

III = Steggerda

IV = Blesdijke

I t/m IV = Rvk. Linde-Zuid

A - bedrijven

B - bedrijven

C - bedrijven

D - bedrijven

Speciale bedrijven

De linkerkolom van elke staaf heeft betrekking op het jaar 1950; de rechterkolom op het jaar 1961.

577

Let men op de indeling van de bedrijven naar grootteklassen, dan blijkt, dat van de grondgebruikers uit de grootteklasse van 1-5 ha thans een geringer percentage zuiver boer is en dat procentueel meer grondgebruikers tot de beroepsgroepen C en D behoren dan in 1950. Het totaal aantal grondgebruikers in deze grootteklasse is echter aanzienlijk afgenomen.

Thans zal worden ingegaan op de wijzigingen in de bedrijfsgroottestructuur van de A- en B-bedrijven sedert 1950. Tabel 11 geeft een indruk van de absolute veranderingen, terwijl grafiek 4 de relatieve berekenis ervan weergeeft.

Het aantal A- en B-bedrijven in het gehele ruilverkavelingsgebied is met 12% afgenomen. Zoals te verwachten is, blijkt de afneming het grootst te zijn geweest in de grootteklasse van 1-5 ha. Ook in de grootteklassen van 5-10 ha en ≥ 20 ha is het aantal bedrijven enigszins afgenomen. De grootteklassen van 10-15 ha en 15-20 ha tellen echter thans meer bedrijven dan in 1950 (tabel 11).

Tabel 11

DE ONTWIKKELING VAN DE A- EN B-BEDRIJVEN NAAR GROOTTEKLASSEN

Grootte-klasse in ha	Boyl		De Hoeve		Steggerda		Blesdijke		Gehele blok	
	1950	1961	1950	1961	1950	1961	1950	1961	1950	1961
	aantal	index 1950=100	aantal	index '50=100	aantal	index '50=100	aantal	index '50=100	aantal	index '50=100
1- 5	24	46	77	44	29	28	34	44	164	42
5-10	35	92	74	115	32	122	60	67	201	98
10-15	24	75	29	145	22	118	14	193	89	127
15-20	15	113	21	105	11	118	13	123	60	113
≥20	18	111	12	75	20	75	18	128	68	99
Alle grootte-klassen	116	85	213	90	114	89	139	87	582	88

Bron: C.B.S.-L.E.I.

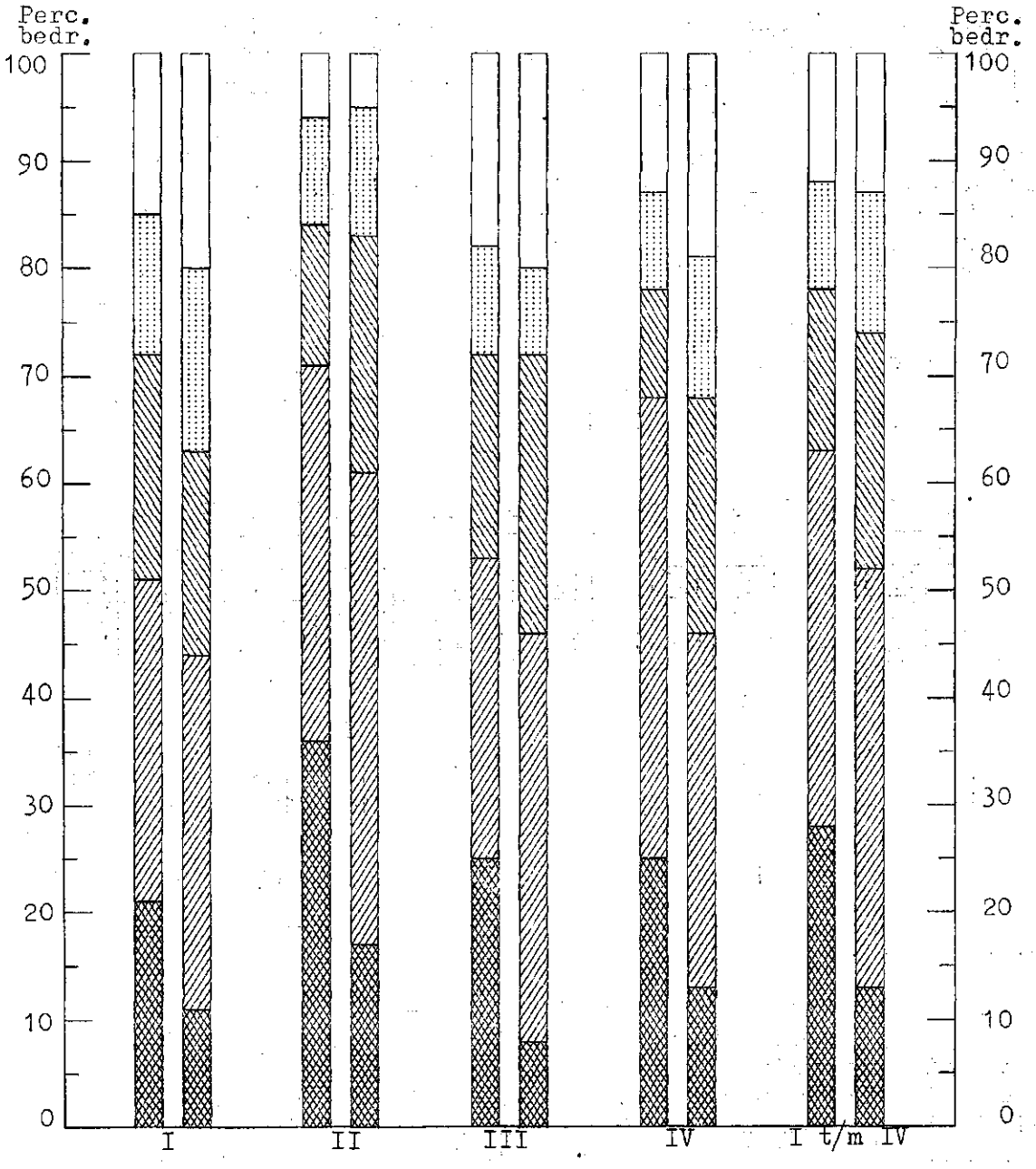
De afneming van het aantal bedrijven van 1-5 ha heeft plaatsgehad in alle blokdelen. Het aantal bedrijven van 5-10 ha, dat in het gehele ruilverkavelingsgebied is afgenomen, blijkt in De Hoeve en Steggerda te zijn gestegen sedert 1950. Ook in de grootteklasse van 10-15 ha is de ontwikkeling niet parallel verlopen in alle gebieden. Alleen in Boyl is het aantal bedrijven uit deze grootteklasse afgenomen, alle andere gebieden vertonen een matige (Steggerda) tot zeer sterke (Blesdijke) toeneming (grafiek 4).

De afneming van het aantal bedrijven en de wijzigingen in de bedrijfsgroottestructuur hebben geleid tot een toeneming van de gemiddelde bedrijfsgrootte voor alle A- en B-bedrijven in het ruilverkavelingsgebied van 10,2 ha in 1950 tot 11,9 ha in 1961.

Deze bedrijfsvergroting blijkt zich in alle gebieden te hebben voorgedaan. Het grootst is deze echter geweest in Blesdijke, waar de gemiddelde bedrijfsgrootte met 2,7 ha is toegenomen. Het geringst

Grafiek 4

VERDELING OVER DE GROOTTEKLASSEN

I = Boyl

II = De Hoeve

III = Steggerda

IV = Blesdijke

I t/m IV = Rvk. Linde-Zuid

1 - 5 ha

5 - 10 ha

10 - 15 ha

15 - 20 ha

≥ 20 ha

De linkerkolom van elke staat heeft betrekking op het jaar 1950; de rechterkolom op het jaar 1961.

is de toeneming van de gemiddelde bedrijfsgrootte geweest in Steggerda, nl. 1 ha (tabel 12).

Tabel 12

DE BEDRIJFSGROOTTE

	Aantal bedrijven		Oppervlakte cultuurgrond in ha		Gemiddelde bedrijfsgrootte in ha		Aantal bedrijven van 1-10 ha per 1000 ha cultuurgrond	
	1950	1961	1950	1961	1950	1961	1950	1961
A- en B-bedrijven								
Boyl	116	98	1377	1319	11,9	13,5	43	33
De Hoeve	213	192	1814	1889	8,5	9,8	83	63
Steggerda	114	101	1306	1262	11,5	12,5	47	37
Blesdijke	139	121	1466	1599	10,5	13,2	64	34
Gehele blok	582	512	5963	6069	10,2	11,9	61	43
C-bedrijven	119	74	346	232	2,9	3,1	.	.
D-bedrijven	64	48	151	121	2,4	2,5	.	.
Speciale bedrijven	-	5	-	12	-	2,4	.	.

1) In gebruik bij A- en B-bedrijven ≥ 1 ha.

Bron: C.B.S.-L.E.I.

In de verhouding eigendom-pacht van de cultuurgrond is, het gehele ruilverkavelingsgebied betreffende, geen wijziging ingetreden. Naar blokdelen bezien, is dit echter wel het geval. In Boyl, De Hoeve en Steggerda is het percentage cultuurgrond, geëxploiteerd door de eigenaar, met 7 à 8% afgenomen; in Blesdijke met 2% toegenomen.

Naar grootteklassen bezien, hebben de bedrijfshoofden van bedrijven < 7 ha in 1961 minder pachtgrond in gebruik dan in 1950. Beschouwen wij deze categorie bedrijven voor beide jaren naar de rechtsvorm van het grondgebruik, dan kunnen wij constateren dat het aantal bedrijven dat geheel of voor meer dan de helft uit pachtgrond bestaat in sterkere mate is afgenomen dan het aantal bedrijven waarbij de oppervlakte cultuurgrond in eigendom overheerst (tabel 13).

Uit tabel 13 blijkt dat de vermindering van het aantal bedrijven het sterkst bij de pachtbedrijven optreedt.

De hier geschetste ontwikkeling heeft ertoe geleid dat in 1961 bij bedrijven < 7 ha een hoger percentage van de cultuurgrond in eigendom is bij de grondgebruikers dan in 1950.

Tabel 13

PACHT EN EIGENDOM A- EN B-BEDRIJVEN < 7 HA [1]

	1950	1961
a. Aantal bedrijven < 7 ha	212	138
b. Aantal bedrijven ≥ 1 ha	468	512
a in % b	45	27
Percentage bedrijven < 7 ha met:		
100% van de cultuurgrond in eigendom	42	42
≥50% " " " "	23	37
>50% " " " " pacht	16	12
100% " " " " "	19	9

1) Waarvan dit gegeven bekend is.
Bron: L.E.I. 1950.
C.D. 1961

De geconstateerde spontane bedrijfsvergroting heeft geleid tot een verslechtering van de verkavelingstoestand sedert 1950. Dit geldt voor alle grootteklassen en voor alle gebieden. De gemiddelde kavelgrootte daalde van 3,64 ha in 1950 tot 3,27 ha in 1961; het gemiddelde aantal kavels per bedrijf nam toe van 2,8 tot 3,6 gedurende deze periode.

In het gehele ruilverkavelingsgebied steeg het percentage bedrijven met meer dan 3 kavels van 25 in 1950 tot 43 in 1961.

Het percentage aansluitingen op het elektriciteitsnet is belangrijk toegenomen gedurende de periode 1950-1961, nl. van 50 in 1950 tot 90 in 1961. Een nog grotere uitbreiding heeft echter het waterleidingnet ondergaan. In 1950 was nauwelijks 2% van de bedrijven hierop aangesloten tegenover bijna 60% in 1961.

2. De landbouwbedrijven

Thans is de vraag van belang, welke veranderingen zich sedert 1950 hebben voorgedaan in de bedrijfsvoering en het produktieplan en in de dichtheid van de arbeidsbezetting op de landbouwbedrijven. Deze factoren zijn immers van groot belang om een inzicht te verkrijgen in de ontwikkeling van de arbeidsproduktiviteit. In het navolgende zullen daarom de verschillende gegevens voor zover mogelijk voor beide jaren worden vergeleken, waarbij wij ons hoofdzakelijk beperken tot de zuivere landbouwbedrijven (A- en B-bedrijven).

Het percentage bouwland van de cultuurgrond daalde van 12 tot 3%, terwijl het percentage grasland van 88 tot 97% is gestegen. Kon het bedrijfstype voorheen worden gekenschetst als de overgang tussen het weidebedrijf en het gemengde bedrijf, thans is het vrijwel zuiver weidebedrijf geworden. De vermindering van het bouwlandareaal is in de hand gewerkt door de verdergaande specialisatie in de richting van de rundveehouderij, waardoor intensivering

van de graslandexploitatie nodig was. Door genoemde intensivering van het grasland (vrijwel het gehele seizoen hooien of kuilen) en mede door de afnemende arbeidsbezetting op de bedrijven blijft er geen of weinig tijd over voor het bouwland.

Van het bouwland kan gezegd worden dat het percentage beteeld met granen groter is dan in 1950 (55 tot 64%), dat van de hakvruchten gelijk is gebleven en de groenvoedergewassen vrijwel verdwenen zijn. In de gebieden Steggerda en Blesdijke is ook het percentage hakvruchten aanzienlijk verminderd.

De melkveebezetting (het aantal koeien per 100 ha grasland) is gestegen van 103 tot 118. De intensivering heeft zowel op de kleine als op de grote bedrijven plaatsgehad. De gebieden Boyl en De Hoeve hebben een iets dichtere veebezetting dan de andere gebieden.

Het aantal melkkoeien per bedrijf steeg in de onderzochte jaren met ongeveer een derde, nl. van 9 in 1950 tot 14 in 1961, welke verhouding in elk onderdeel van het blok voorkomt. Dat het aantal melkkoeien per 100 ha grasland niet in gelijke mate is gestegen is een gevolg van de grotere oppervlakte grasland per bedrijf.

Per 100 melkkoeien houdt men nu 49 kalveren aan, tegenover 36 in 1950, een toeneming zowel in elke grootteklasse alsook in alle deelgebieden.

Mestvee, dat in 1950 vrijwel niet voorkwam, geniet nu vooral in Steggerda en Blesdijke en dan voornamelijk op de grotere bedrijven, meer belangstelling; de moeilijk wordende arbeidsvoorziening zal hier niet vreemd aan zijn.

Mestkalveren, in 1950 niet aanwezig, komen op 25 A- en B- en 4 C-bedrijven voor in vrij beperkt aantal.

Overigens bestaat wel de indruk dat de ontwikkeling van de rundveehouderij nog niet haar eindpunt heeft bereikt.

De verenigingen tot bevordering van de kwaliteit van de veestapel genieten ook meer belangstelling. Van de A- en B-bedrijven was in 1950 42% aangesloten bij de officiële melkcontroleverenigingen, thans 62%; voor het rundveestanboek zijn deze cijfers resp. 14 en 24%, terwijl de K.I. de grootste vlucht heeft genomen, nl. van 34 tot 71%.

Een sterke intensivering heeft in de graslandexploitatie plaatsgehad. Werd in 1950 reeds 85% van de oppervlakte grasland gemaaid, dit percentage steeg tot 126 in 1960. Bij deze sterke stijging dient wel te worden aangetekend dat 1960 een jaar was met een overvloedige grasgroei. Dat desalniettemin sterk geïntensiveerd is kan evenwel veilig worden aangenomen.

Van de gemaaide oppervlakte werd in 1960 een veel groter deel gekuild (53%) dan in 1950 (23%), toen hooien met drie vierde deel van het gemaaide nog de voornaamste methode van voederwinning was. Rekening houdende met het slechte weer voor hooiwinning in 1960 kan men toch stellen dat inkuilen sterk is toegenomen ook omdat men tegenwoordig zo vaak gras maait, dat hooien niet mogelijk is.

Twee procent van de gemaaide oppervlakte wordt kunstmatig gedroogd; hierin kwam in de loop der jaren geen verandering.

Voor de A- en B-bedrijven is de varkenshouderij thans van nog minder betekenis dan in 1950. Fokkerij is, evenals voorheen, toch nog van meer belang dan mesterij.

Het percentage bedrijven met varkens is sterk gedaald, doch het aantal dieren per bedrijf is gestegen. Hield in 1950 nog 50% van de bedrijven mestvarkens, in 1961 is dit percentage nog maar 14. Voor de fokzeugen zijn deze percentages resp. 65 en 31.

Het totale aantal mestvarkens en fokzeugen in het ruilverkavelingsblok is sedert 1950 ongeveer 10% gedaald. Het aantal mestvarkens per bedrijf is derhalve veel sterker gestegen dan het aantal fokzeugen. Per bedrijf is het aantal mestvarkens toegenomen van 5(1950) tot 14(1961), terwijl voor de fokzeugen deze cijfers 2 en 4 zijn.

Was het percentage bedrijven dat mestvarkens hield in 1950 voor alle grootteklassen vrijwel gelijk en het aantal dieren per bedrijf stijgend met de toeneming van de bedrijfsgrootte, in 1961 is het houden van mestvarkens veel meer geconcentreerd op de kleinere bedrijven (het percentage bedrijven < 10 ha met mestvarkens is het hoogst en het aantal dieren per bedrijf veruit het grootst).

De daling van het percentage bedrijven met fokzeugen heeft in alle grootteklassen plaatsgehad, doch het aantal dieren per bedrijf is voor elke bedrijfsgrootte toegenomen, het meest op de kleinere bedrijven (3-10 ha).

Een zelfde tendentie als de varkenshouderij vertoont de ontwikkeling van de pluimveestapel, namelijk minder bedrijven met leghennen en meer dieren per bedrijf. Ten opzichte van 1950 is het percentage bedrijven met leghennen met een derde gedaald, nl. van 75 tot 52. Hierdoor en door uitbreiding van de kippenstapel steeg het aantal dieren per bedrijf van 27 tot 59. Het lagere percentage kippenhouders is ontstaan doordat er minder grotere bedrijven (≥ 7 ha) hoenders houden.

Een vijfde deel van de A- en B-bedrijven bezit thans een trekker; in 1950 was dit maar 1%.

Zeer opmerkelijk is nu dat ten opzichte van 1950 het percentage bedrijven met paarden slechts weinig is gedaald, nl. van 82 tot 78. Ook het totale aantal paarden is maar met 4% verminderd. De trekkers hebben dus tot dusver maar weinig paarden vervangen en zijn vaak een extra en een gemakkelijker trekkracht. Overigens is dit naar alle waarschijnlijkheid een tijdelijk verschijnsel: over enige jaren zal het aantal paarden zeker verminderen, omdat velen pas na enige jaren met de trekker te hebben gewerkt de paarden afschaffen.

De hooioogst is vrijwel geheel gemechaniseerd, 89% van de bedrijven heeft thans hooibouwwerktuigen tegenover 56% in 1950. (Voor de berekening van deze percentages zijn alle bedrijven geteld die een of meer hooibouwwerktuigen hadden, zoals b.v. gec. harkkeerder, trommelschudder, hooischudder, hooihark, e.d.).

Het zijn vooral de kleine bedrijven (< 10 ha), die in de afgelopen periode tot de aanschaf van een machine voor de hooioogst zijn overgegaan. De grotere bedrijven hadden in 1950 al bijna allemaal een of meer hooibouwwerktuigen.

Een derde van de bedrijven (voornamelijk de grotere) heeft een kunstmeststrooier, in 1950 10%.

Het percentage bedrijven met grasmaaimachine of maaibalk steeg van 63% (1950) tot 77% (1961). Een stijging die vrijwel geheel op rekening komt van de maaibalken, aangezien er bijna geen maaimachines meer bij komen; men heeft een trekker met maaibalk of laat grasmaaien door een loonwerker.

Melkmachines (zie § 5), waarover thans 41% van de bedrijven beschikken, werden in 1950 maar op 6 bedrijven aangetroffen.

Van de door loonwerkers uitgevoerde werkzaamheden is grasmaaien het belangrijkste, waarna het hooipersen (§ 5) volgt. Liet in 1960 43% van de bedrijven het grasmaaien door een loonwerker uitvoeren, in 1950 was dit maar 29%.

De inrichting van de bedrijfsgebouwen wat betreft de geschikte stalruimte voor melkkoeien, heeft geen gelijke tred gehouden met de uitbreiding van de melkveehouderij. Het percentage bedrijven met te weinig ruimte voor het melkvee is gestegen van 10% (1950) tot 17% (1961). Het percentage bedrijven dat de ruimte voor melkvee geheel bezet heeft, is toegenomen van 13%(1950) tot 21%(1961).

Voor het jongvee werd de situatie nog ongunstiger. Wanneer men uitgaat van de bedrijven met jongvee (vaarzen en pinken) had 18% hiervan in 1950 te weinig of geen geschikte jongveestalling en in 1961 zelfs 39%. De oplossing voor dit probleem wordt veelal gevonden in het onderbrengen van het jongvee in diverse, meer of minder geschikte, ruimten in stallen en schuren (o.a. varkenshokken, noodstal in schuren).

De automatisering voor de drinkwatervoorziening van het vee op de stal is vrijwel parallel gelopen met de uitbreiding van de aansluiting der bedrijven op het waterleidingnet (zie blz. 32). Het percentage bedrijven met automatische drinkbakjes is gestegen van 8 tot 52%.

In 1950 had een derde van de bedrijven elektrische weideafrastering, nu past ruim drie vierde van de boeren deze toe.

Inkuilen van gras kwam ook in 1950 al op een groot aantal bedrijven voor (68%). Nu passen vrijwel alle bedrijven (92%) deze methode toe. Deze toeneming is vooral ontstaan door de sterke stijging van het percentage kleinere bedrijven (3-12 ha) dat inkuilt. Momenteel ligt dit percentage nagenoeg even hoog als dat van de grotere bedrijven.

Hoewel nagenoeg alle bedrijven inkuilen zijn er maar weinig die een of meer silo(s) hebben (10% in 1950; 23% in 1961). Hieruit blijkt dat het inkuilen voor het overgrote deel op een andere manier moet geschieden.

Zoals uit het voorgaande al is gebleken heeft zich in de periode 1950-1961 een sterke intensivering van het produktieplan voltrokken.

Om een indruk te krijgen van deze intensivering is de arbeidsbehoefte voor beide jaren met dezelfde normen berekend.

Aldus herleid vertoont de arbeidsbehoefte per ha cultuurgrond een stijging van 14%. In de grootteklassen is het opmerkelijk dat de bedrijven van 1-3 ha, 7-10 ha en ≥ 15 ha een sterkere stijging van het aantal standaarduren per ha vertonen dan de andere bedrijfsgrootten. Bezien naar de deelgebieden blijkt Blesdijke iets minder sterk geïntensiveerd te zijn dan de andere delen van het blok.

Het percentage standaarduren, benodigd voor de verschillende bedrijfsonderdelen, heeft nog wel enige wijzigingen ondergaan. Het bouwland vraagt thans 10% minder arbeid dan in 1950; het rundvee 6% en het grasland 5% meer.

De arbeidsbehoefte per bedrijf steeg in de onderzochte periode met 30%. Behalve de verhoogde behoefte per ha is ook de toegenomen gemiddelde bedrijfsgrootte hierop van invloed geweest.

Zoals algemeen bekend is het aantal mannelijke agrarische beroepspersonen de laatste jaren aanzienlijk gedaald. Het zal duidelijk zijn, dat een afneming ook moet blijken bij vergelijking van de arbeidsbezetting in 1950 met die van 1961.

Voor de omrekening zijn voor beide jaren dezelfde normen gebruikt. Hierdoor is het mogelijk de gemiddelde arbeidsbezetting per bedrijf of per eenheid cultuurgrond op bedrijven van verschillende grootte met elkaar te vergelijken.

In de periode 1950-1961 is de arbeidsbezetting per bedrijf gemiddeld met 16% afgenomen. Op de kleinere bedrijven (< 10 ha) is de afneming geringer geweest dan op de grotere bedrijven. Naar de delen van het blok bezien vertoont Steggerda de sterkste afneming.

De vermindering van de arbeidsbezetting in de periode 1950-1961 is het gevolg geweest van de daling van het aantal meewerkende zoons en dochters, de betaalde arbeidskrachten en de inwonende familieleden. Vooral het aantal meewerkende zoons is sterk gedaald en wel het meest op de kleinere bedrijven.

Het arbeidseffect is in de periode 1950-1961 met ruim 50% toegenomen, dat is ongeveer 5% per jaar. Deze toeneming van het aantal standaarduren per man is het gevolg van een daling van de arbeidsbezetting met 16% en een stijging van het aantal standaarduren met 14%.

In alle grootteklassen heeft een belangrijke stijging van het arbeidseffect plaatsgehad, maar niet minder belangrijk is de constatering dat de verschillen in arbeidseffect tussen de grootteklassen in de periode 1950-1961 niet zijn verkleind, doch eerder nog groter zijn geworden. De bedrijven kleiner dan 7 ha vertonen de minste stijging.

Van de deelgebieden vertoont Steggerda de grootste toeneming van het arbeidseffect, een gevolg van de sterke daling van de arbeidsbezetting.

3. Aspecten van de agrarisch-sociale structuur

Hoewel de gemiddelde leeftijd van de bedrijfshoofden in het gehele ruilverkavelingsgebied gedurende de periode 1950-1961 ongewijzigd is gebleven, is er toch sprake van een wijziging van de leeftijdsopbouw in ongunstige zin. Het percentage bedrijfshoofden jonger dan 45 jaar is nl. gedaald van 37 in 1950 tot 31 in 1961 en dat van de categorie grondgebruikers van 55 jaar en ouder is gestegen van 31 tot 39 gedurende de periode 1950-1961. Vooral de bezetting van de leeftijdsklasse van 55-64 jaar is sterk toegenomen en wel van 20% in 1950 tot 32% in 1961. Het percentage bedrijfshoofden van 65 jaar en ouder is echter gedaald van 11 in 1950 tot 7 in 1961.

De veroudering van de bedrijfshoofden blijkt zich vooral voor te doen op de bedrijven kleiner dan 7 ha. Was in 1950 35% van deze categorie grondgebruikers 55 jaar of ouder, in 1961 is dit percentage gestegen tot 56. Waarschijnlijk is de afnemende belangstelling onder de jongere generatie voor de opvolging op c.q. de overneming van een dergelijk klein bedrijf de oorzaak van de gesignaleerde veroudering van deze categorie bedrijfshoofden.

Sedert 1950 is een verheugende verbetering in de situatie met betrekking tot het door de bedrijfshoofden gevolgde onderwijs opgetreden. In dat jaar had nl. slechts 34% van de landbouwers agrarisch onderwijs genoten tegenover 53% in 1961. Ook toen bestond er een verschil in de mate waarin landbouwonderwijs werd gevolgd door de bedrijfshoofden uit de onderscheiden grootteklassen. Van bedrijven kleiner dan 7 ha had 20% dit onderwijs gevolgd, terwijl dit percentage voor de bedrijven boven 12 ha 51 bedroeg. Vooral op de grotere bedrijven blijkt men het nut van een goede theoretische landbouwkundige scholing te hebben ingezien.

Niet alleen het percentage grondgebruikers met landbouwonderwijs is in 1961 ten opzichte van 1950 gestegen, maar ook de kwaliteit van het gevolgde onderwijs onderging een verbetering. Voor de landbouwers bestond het onderwijs in 1950 nog voor 65% uit cursusonderwijs tegenover 54% in 1961.

Nevenstaand staatje geeft een overzicht van de samenstelling van de in de jaren 1950 en 1961 geregistreerde boerenzoons van 15 jaar en ouder.

	1950	1961
Percentage zoons werkend in de landbouw	48	36
" " " buiten de landbouw	45	51
" schoolgaande zoons	6	12
" niet-werkende zoons wegens ziekte, invaliditeit, enz.	1	1

Het percentage in de landbouw werkende zoons is gedurende de periode 1950-1961 met 12 teruggelopen. De afnemende belangstelling voor een werkkring in de landbouw doet zich niet alleen voor bij de zoons afkomstig van de kleinere A- en B-bedrijven (< 7 ha) en van de C- en D-bedrijven, maar eveneens bij de zoons van de grotere bedrijven. Het percentage zoons dat in de landbouw werkt is sedert 1950 op de grotere bedrijven zelfs sterker teruggelopen dan op de kleine.

Percentage zoons werkend in de landbouw:

	1950	1961
afkomstig van A- en B-bedrijven < 7 ha	39	24
afkomstig van " " ≥ 7 ha	65	46
afkomstig van C- en C-bedrijven ≥ 1 ha	34	25
alle zoons	48	36

Van de in de landbouw werkende zoons had in 1950 54% voortgezet agrarisch onderwijs genoten tegenover 68% in 1961. Gedurende de periode 1950-1961 daalde het percentage zoons dat geen voortgezet onderwijs volgde van 43 in 1950 tot 28 in 1961.

40% van de afgevloeide zoons vond in 1950 een bestaan in een ambachtelijk of middenstandsbedrijf. Sedert 1950 blijkt de industrie in betekenis te zijn afgenomen als werkgelegenheidsbron voor de agrarische jongeren in het ruilverkavelingsgebied. In nog sterkere mate is de belangstelling voor het beroep van los arbeider en grondwerker teruggelopen; die voor een functie bij het onderwijs of een kantoorbaan is echter toegenomen.

De theoretische opleiding van de afgevloeide zoons liet in 1950 zeer veel te wensen over, zoals uit onderstaand staatje blijkt.

Percentage zoons werkend buiten de landbouw

	1950	1961
met landbouwonderwijs	11	23
met technisch onderwijs	35	39
met algemeen voortgezet onderwijs	12	16
zonder voortgezet onderwijs	42	22

Sedert 1950 is echter het percentage ongeschoolden bijna gehalveerd. Deze verandering ten gunste is echter merkwaardigerwijze voornamelijk bereikt door een sterke stijging van het percentage afgevloeide zoons met landbouwonderwijs, dat wil dus zeggen: veelal onjuist gericht onderwijs.

De belangstelling voor voortgezet onderwijs blijkt in het ruilverkavelingsgebied sedert 1950 sterk te zijn gestegen. Het percentage schoolgaande zoons is toegenomen van 6 in 1950 tot 12 in 1961. Deze toegenomen belangstelling ging gepaard met een verschuiving in de aard van het gevolgde onderwijs.

Percentage schoolgaande zoons, dat volgt:

	1950	1961
landbouwdagonderwijs	39	23
technisch dagonderwijs	22	27
algemeen voortgezet dagonderwijs	39	50

De verminderde deelneming aan het agrarische dagonderwijs behoeft niet verontrustend te worden genoemd, indien deze betrekking heeft op die jongeren, die niet voornemens zijn een bestaan in de landbouw op te bouwen.

Verder blijkt de deelneming aan het algemeen voortgezet onderwijs zich sterker uit te breiden, dan die aan het technisch onderwijs.

Uit tabel 14 blijkt, dat de afvloeiing van boerenzoons sedert 1950 belangrijk is toegenomen. Dit geldt voor alle grootteklassen en alle blokdelen. Vooral van de zoons afkomstig van de grotere bedrijven (≥ 12 ha) blijken er thans aanzienlijk meer af te vloeien dan in 1950 het geval was. Naar gebiedsdelen bezien is het afvloeiingspercentage het sterkst gestegen in Boyl en Steggerda.

Tabel 14

AFVLOEIING EN GENERATIEDRUK [1]

	Aantal bedrijven		Afvloeiing in % [2]		Generatiedrukcijfer [2]	
	1950	1961	1950	1961	1950	1961
1- 7 ha	212	140	60	75	0,67	0,32
7-12 ha	122	182	44	56	1,10	0,48
12-20 ha	82	123	24	54	1,34	0,70
≥20 ha	52	67	30	50	1,57	1,22
Gehele blok	468	512	45	60	1,00	0,58
Boyl	101	98	37	58	0,74	0,64
De Hoeve	174	192	56	61	0,77	0,39
Steggerda	86	101	40	63	1,43	0,48
Blesdijke	107	121	42	58	1,26	0,92

1) A- en B-bedrijven ≥ 1 ha.
2) Voor 1950 berekend op grond van het aantal geënquêteerde bedrijven.

Bron: 1950 L.E.I.
1961 C.D.

De toegenomen afvloeiing heeft geleid tot een belangrijke daling van het generatiedrukcijfer gedurende de periode 1950-1961. Was in 1950 voor het gehele ruilverkavelingsgebied Linde-Zuid nog sprake van een evenwicht tussen het aantal potentiële opvolgers en het aantal toendertijd jaarlijks vrijkomende bedrijven, in 1961 is dit evenwicht verbroken in die zin, dat bij het thans aanwezige aantal bedrijven een tekort aan opvolgers moet worden geconstateerd. Hieruit valt af te leiden dat de afvloeiing van boerenzoons in het ruilverkavelingsgebied sneller is verlopen dan de afneming van het aantal bedrijven. De afwezigheid van een opvolgingsdruk heeft niet belet dat de afvloeiing is toegenomen. Een aantal zoons blijkt dus, hoewel ze bedrijfshoofd hadden kunnen worden, de voorkeur te hebben gegeven aan een niet-agrarisch beroep. Daar met name het aantal kleine bedrijven is verminderd, kan geconstateerd worden dat het deze bedrijven zijn waarvoor bij de opvolging geen belangstelling meer bestond.

De op bladzijde 37 gesignaleerde veroudering van de huidige bedrijfshoofden vergeleken met de bedrijfshoofden uit het jaar 1950, zal mede veroorzaakt zijn door de toegenomen afvloeiing en het opgetreden tekort aan potentiële opvolgers.

De samenstelling van de groep ongehuwde dochters van 15 jaar en ouder was in de jaren 1950 en 1961 als volgt:

	1950	1961
percentage werkende dochters	93	81
" schoolgaande dochters	6	18
" niet-werkende dochters wegens ziekte, invaliditeit, enz.	1	1

Uit het voorgaande blijkt dat het percentage schoolgaande dochters in 1961 het drievoudige bedraagt van dat in 1950. Ook in de aard van de door de meisjes verrichte werkzaamheden zijn belangrijke wijzigingen opgetreden gedurende de periode 1950-1961. In 1950 werkte nog ruim de helft van de dochters geheel of gedeeltelijk thuis mee tegenover een derde deel in 1961. Vooral de belangstelling voor een werkkring bij het onderwijs, op een kantoor en in een winkel is aanzienlijk toegenomen. Hetzelfde geldt, zij het in geringere mate, voor het beroep van verpleegster, kapster en naaister.

Percentage ongehuwde dochters, dat	1950	1961
geheel of gedeeltelijk thuis meewerkt	54	32
werkzaam is bij het onderwijs	2	5
" " als verpleegster, kapster, naaister	9	14
" " als kantoor- of winkelbediende	6	18
" " als dienstbode of fabrieksarbeidster	27	27
" " in overige beroepen	2	4

Bezien wij het door de ongehuwde werkende dochters gevolgde onderwijs, dan blijken ook daarin, zoals uit het vorengaande te verwachten is, belangrijke veranderingen te zijn opgetreden. In de eerste plaats valt op dat het percentage dochters dat geen voortgezet onderwijs heeft genoten belangrijk gedaald is. Dit daalde nl. van 48 in 1950 tot 9 in 1961. Verder blijkt de belangstelling voor het algemeen voortgezet onderwijs te zijn verdubbeld. Bij het huishoudonderwijs wordt het cursusonderwijs meer en meer verdrongen door het dagonderwijs.

Percentage dochters

	1950	1961
met huishouddagonderwijs	35	64
met huishoudcursusonderwijs	7	4
met ander cursusonderwijs	1	3
met algemeen voortgezet onderwijs	9	20
zonder voortgezet onderwijs	48	9

Het percentage boerendochters dat in 1950 uitwonend was, blijkt slechts weinig af te wijken van dat in 1961 en bedroeg 58. Wel is in eerstgenoemd jaar een hoger percentage van de dochters woonachtig in de gemeente Weststellingwerf of in aangrenzende gemeenten, nl. 60, tegenover ruim 50 in 1961.

OVERZICHT VAN DE BELANGRIJKSTE CIJFERS UIT DE HOOFDSTUKKEN I t/m III

1. Deze samenvatting heeft betrekking op de agrarische situatie in het ruilverkavelingsgebied Linde-Zuid naar de toestand in het jaar 1961. Het ruilverkavelingsgebied bestrijkt dat deel van de gemeente Weststellingwerf, dat gelegen is ten zuiden van de Linde, met uitzondering echter van het ruilverkavelingsgebied Noordwolde. De volgende deelgebieden kunnen worden onderscheiden:

   I Boyl; III Steggerda;
   II De Hoeve; IV Blesdijke.

2. Van de 639 in het ruilverkavelingsgebied geregistreerde grondgebruikers behoren er 512 tot de eigenlijke landbouwers (de beroepsgroepen A en B); 74 zijn C- en 48 D-grondgebruikers. Ook zijn nog geregistreerd 5 grondgebruikers die zijn ondergebracht in de rubriek speciale bedrijven. Alle voornoemde categorieën grondgebruikers exploiteren ten minste 1 ha cultuurgrond; de bedrijven beneden 1 ha zijn buiten beschouwing gelaten.

3. Het kleine landbouwbedrijf neemt in het gehele ruilverkavelingsgebied een belangrijke plaats in: ruim de helft van de A- en B-bedrijven is kleiner dan 10 ha. Met name in De Hoeve en Blesdijke worden relatief veel bedrijven kleiner dan 5 ha aangetroffen.

4. De gemiddelde bedrijfsgrootte van alle A- en B-bedrijven ≥ 1 ha voor het gehele ruilverkavelingsgebied is 11,9 ha. Dit loopt echter voor de onderscheiden blokdelen belangrijk uiteen.

5. Van de oppervlakte cultuurgrond, in gebruik bij A- en B-bedrijven, is 51% gepacht.
   70% van de grondgebruikers is eigenaar van de bedrijfsgebouwen. Het percentage bedrijfshoofden dat èn eigenaar van de gebouwen èn eigenaar van alle daarbij behorende cultuurgrond is, bedraagt bijna 27. 22% van alle bedrijven is volledig pachtboerderij.

6. Het gemiddelde aantal kavels per bedrijf bedraagt 3,6; de gemiddelde kavelgrootte 3,27 ha (A- en B-bedrijven ≥ 1 ha); 57% van alle bedrijven bestaat uit 3 of meer kavels.

7. 90% van de bedrijven is aangesloten op het elektriciteitsnet. Het aansluitingspercentage op het waterleidingnet bedraagt 41.

8. Van de totale oppervlakte cultuurgrond in het ruilverkavelingsgebied is 97% in gebruik als grasland.

9. De melkveehouderij is de belangrijkste bron van inkomsten voor de landbouwers in het ruilverkavelingsgebied. De melkveedichtheid bedraagt 118 melkkoeien per 100 ha grasland.

24% van de bedrijfshoofden van A- en B-bedrijven is lid van het rundveestamboek; 62% is aangesloten bij een melkcontrolevereniging en 70% bij een vereniging voor kunstmatige inseminatie.

10. Van de oppervlakte grasland en kunstweide werd in 1960 56% gehooid en 67% gekuild.

11. De varkensfokkerij en -mesterij zijn van geringe betekenis. Op 31% van de A- en B-bedrijven ≥ 1 ha doet men aan fokkerij; aan mesterij op slechts 14%.

12. Op 41% van alle A- en B-bedrijven ≥ 1 ha wordt machinaal gemolken. Op de bedrijven ≥ 20 ha is het machinaal melken echter vrijwel algemeen doorgevoerd.
Bij de trekkrachtvoorziening spelen de paarden nog een belangrijke rol. Op 78% van de bedrijven houdt men 1 of meer werkpaarden aan. 21% van de bedrijfshoofden beschikt over een landbouwtrekker. Gezien op het bedrijfstype zijn de hooibouwwerktuigen van veel belang voor het ruilverkavelingsgebied. 89% van de bedrijfshoofden beschikt over dergelijke werktuigen. Een transporteur komt voor op 25% van de bedrijven en een hooiblazer op 7%. Het hooi persen geschiedt vrijwel uitsluitend door loonwerkers.

13. Een verdere intensivering van de bedrijfsvoering door uitbreiding van de rundveestapel zal op vele bedrijven op moeilijkheden stuiten wegens gebrek aan voldoende stalruimte.

14. De arbeidsbehoefte per ha cultuurgrond, behorende bij A- en B-bedrijven ≥ 1 ha, is voor het gehele ruilverkavelingsgebied 455 standaarduren. Voor de onderscheiden grootteklassen blijkt het aantal standaarduren per ha cultuurgrond weinig uiteen te lopen.
90% van de totale arbeidsbehoefte wordt geleverd door de verpleging van het grasland, de winning van wintervoer en de verzorging van de rundveestapel.

15. De arbeidsbezetting, uitgedrukt in aantal volwaardige arbeidskrachten per 100 ha cultuurgrond, bedraagt voor het gehele ruilverkavelingsgebied 12,06. 67% van de arbeidsbezetting wordt geleverd door de bedrijfshoofden en 11% door meewerkende zoons. Het aandeel van de vrouwen (echtgenoten en dochters) in de totale arbeidsbezetting bedraagt voor het gehele ruilverkavelingsgebied eveneens 11%. 10% van de arbeid is afkomstig van vreemde arbeidskrachten.

16. Het arbeidseffect, uitgedrukt in standaarduren per volwaardige arbeidskracht, bedraagt voor het gehele ruilverkavelingsgebied 3769. Bij toenemende bedrijfsgrootte stijgt het arbeidseffect.

17. De gemiddelde leeftijd van de bedrijfshoofden van A- en B-bedrijven is 50 jaar. Vooral in Blesdijke is de leeftijdsopbouw ongunstig.

18. 53% van de bedrijfshoofden heeft landbouwonderwijs genoten. In Blesdijke wordt het laagste percentage bedrijfshoofden aangetroffen, dat landbouwonderwijs heeft gevolgd.

19. Van de boerenzoons van 15 jaar en ouder is 36% werkzaam in de landbouw. Van deze groep zoons is een vierde deel zelfstandig landbouwer, ruim de helft werkt geheel of gedeeltelijk mee op het ouderlijk bedrijf. 68% van de in de landbouw werkende zoons heeft landbouwonderwijs gevolgd.

20. 51% van de boerenzoons van 15 jaar en ouder is afgevloeid. Bijna 1/3 deel van hen oefent een ambacht uit of is werkzaam in de middenstandsbranche. Het voortgezet onderwijs van de afgevloeide zoons bestaat voor 20% van hen uit landbouwonderwijs. Bijna 1/3 deel volgde technisch onderwijs, terwijl 1/5 deel geen enkele vorm van voortgezet onderwijs heeft genoten.

21. 12% van de boerenzoons is nog schoolgaand. Bijna de helft van de schoolgaanden bezocht een school voor algemeen voortgezet onderwijs, bijna 1/4 deel een landbouwschool en eveneens 1/4 deel een technische school.

22. Het afvloeiingspercentage voor het gehele ruilverkavelingsgebied bedraagt 60. Voor de onderscheiden grootteklassen loopt het belangrijk uiteen.

23. Het generatiedrukcijfer is 0,58. Alleen op de bedrijven van 20 ha en groter is sprake van een gering overschot aan potentiële opvolgers.

24. Van de ongehuwde werkende dochters werkt bijna 1/3 deel geheel of gedeeltelijk thuis mee. 1/4 deel van de meisjes is dienstbode, terwijl 18% werkt als kantoor- of winkelbediende.

25. Van de ongehuwde werkende dochters heeft 90% voortgezet onderwijs gevolgd. Dit onderwijs bestaat voor 70% van de meisjes uit huishoudonderwijs; 20% van hen volgde een school voor algemeen voortgezet onderwijs.

26. Van de nog schoolgaande dochters bezocht 40% de huishoudschool en eveneens 40% een school voor algemeen voortgezet onderwijs.

27. Door een groot aantal uit een L.E.I.-enquête in 1950 afkomstige gegevens opnieuw te groeperen en te bewerken kon een vergelijking worden gemaakt tussen de sociaal-economische structuur in 1950 en die van thans. Daar gedurende deze periode geen bijzondere programma's of maatregelen voor deze streek hebben gegolden mogen de geconstateerde ontwikkelingen, die op velerlei gebied zeer frappant zijn, geheel worden toegeschreven aan de, wat men zou kunnen noemen, natuurlijke veranderingen in de landbouw.

Deze beschouwing is samengebracht in een afzonderlijk hoofdstuk (IV), waarnaar hier moge worden verwezen.

Bijlage 1

DE BEDRIJVEN NAAR BEROEPSGROEP EN GROOTTEKLASSE

		Aantal bedrijven						
		totaal	in de beroepsgroep					
			A	B	A en B	C	D	spec.
Boyl	1 - 3 ha	8	-	-	-	6	2	-
	3 - 5 ha	13	9	2	11	1	1	-
	5 - 7 ha	15	8	3	11	2	2	-
	7 - 10 ha	22	18	3	21	-	1	-
	10 - 12 ha	9	8	1	9	-	-	-
	12 - 15 ha	9	9	-	9	-	-	-
	15 - 20 ha	17	17	-	17	-	-	-
	≥ 20 ha	20	20	-	20	-	-	-
Alle grootteklassen		113	89	9	98	9	6	-
De Hoeve	1 - 3 ha	45	4	1	5	19	21	-
	3 - 5 ha	36	23	6	29	6	1	-
	5 - 7 ha	36	26	6	32	4	-	-
	7 - 10 ha	55	51	2	53	2	-	-
	10 - 12 ha	23	19	4	23	-	-	-
	12 - 15 ha	19	17	2	19	-	-	-
	15 - 20 ha	22	21	1	22	-	-	-
	≥ 20 ha	9	8	1	9	-	-	-
Alle grootteklassen		245	169	23	192	31	22	-
Steggerda	1 - 3 ha	15	2	-	2	7	4	2
	3 - 5 ha	10	6	-	6	2	2	-
	5 - 7 ha	12	9	1	10	2	-	-
	7 - 10 ha	31	28	1	29	2	-	-
	10 - 12 ha	14	14	-	14	-	-	-
	12 - 15 ha	12	12	-	12	-	-	-
	15 - 20 ha	13	12	1	13	-	-	-
	≥ 20 ha	15	15	-	15	-	-	-
Alle grootteklassen		122	98	3	101	13	6	2
Blesdijke	1 - 3 ha	28	2	1	3	17	6	2
	3 - 5 ha	22	10	2	12	2	7	1
	5 - 7 ha	20	15	4	19	1	-	-
	7 - 10 ha	23	17	4	21	1	1	-
	10 - 12 ha	12	12	-	12	-	-	-
	12 - 15 ha	15	14	1	15	-	-	-
	15 - 20 ha	16	16	-	16	-	-	-
	≥ 20 ha	23	22	1	23	-	-	-
Alle grootteklassen		159	108	13	121	21	14	3
Gehele blok	1 - 3 ha	96	8	2	10	49	33	4
	3 - 5 ha	81	48	10	58	11	11	1
	5 - 7 ha	83	58	14	72	9	2	-
	7 - 10 ha	131	114	10	124	5	2	-
	10 - 12 ha	58	53	5	58	-	-	-
	12 - 15 ha	55	52	3	55	-	-	-
	15 - 20 ha	68	66	2	68	-	-	-
	≥ 20 ha	67	65	2	67	-	-	-
Alle grootteklassen		639	464	48	512	74	48	5

Bron: C.B.S.-L.E.I. 1961.

Bijlage 2

DE NEVENBEROEPEN VAN DE B- EN DE HOOFD-BEROEPEN VAN DE C-GRONDGEBRUIKERS ≥ 1 HA

	Aantal grondgebruikers in de beroepsgroep	
	B	C
Melkrijder, melkcontroleur	9	3
Landarbeider	5	24
Grondwerker, arb. waterschap e.d.	-	9
Loonwerker	6	2
Direct van de landbouw afhankelijk beroep	18	9
Verzorgend beroep	2	10
Fabrieksarbeider	2	5
Losse arbeiders	1	2
Overige beroepen	5	9
Onbekend	-	1
Alle beroepen	48	74

Bron: C.D. 1961.

Bijlage 3

DE VROEGERE BEROEPEN VAN DE D-GRONDGEBRUIKERS ≥ 1 HA

Vroeger beroep	Aantal grondgebruikers
Landbouwer	31
Landarbeider	2
Rietwerker, stoelenmaker	1
Arbeider	2
Overige beroepen	4
Invalide	7
Alle beroepen	48

Bron: C.D. 1961.

Bijlage 4

EIGENDOM EN PACHT

	Aantal bedrijven					Oppervlakte cultuur-grond in ha	Percentage cultuurgrond	
	totaal	met de cultuurgrond						
		100% eigendom	≥ 50% eigendom	> 50% pacht	100% pacht		eigendom	pacht
A- en B-bedrijven								
1 - 3 ha	9	7	2	-	-	23	93	7
3 - 5 ha	58	29	18	7	4	234	77	23
5 - 7 ha	71	23	31	9	8	430	68	32
7 - 10 ha	123	32	31	37	23	1035	53	47
10 - 12 ha	58	16	18	7	17	631	55	45
12 - 15 ha	54	11	19	10	14	719	51	49
15 - 20 ha	68	15	17	5	31	1157	41	59
≥ 20 ha	66	10	15	13	28	1776	38	62
Alle grootteklassen	507	143	151	88	125	6005	49	51
Boyl	98	22	29	18	29	1319	41	59
De Hoeve	192	58	55	36	43	1889	51	49
Steggerda	99	34	23	11	31	1239	45	55
Blesdijke	118	29	44	23	22	1558	55	45
C-bedrijven	73	42	15	7	9	231	74	26
D-bedrijven	42	33	3	4	2	111	85	15
Spec. bedrijven	3	3	-	-	-	9	100	-

Bron: C.D. 1961.

BEDRIJFSGEBOUWEN

	Aantal bedrijven		Aantal bedrijven waarvan het hoofdbedrijfsgebouw gebouwd is					Aantal bedrijven met hoofdbedrijfsgebouw in eigendom
	totaal	met bedrijfsgebouwen 1)	vóór 1850	1850-1914	1915-1940	na 1940	onbekend	
A- en B-bedrijven								
1 - 3 ha	9	7	-	2	4	-	1	7
3 - 5 ha	58	55	1	26	20	8	-	52
5 - 7 ha	71	70	1	31	31	5	2	63
7 - 10 ha	123	122	2	43	63	14	-	92
10 - 12 ha	58	57	-	27	22	7	1	38
12 - 15 ha	54	54	-	27	21	6	-	39
15 - 20 ha	68	67	3	34	22	7	1	34
≥ 20 ha	66	66	7	24	29	5	1	29
Alle grootteklassen	507	498	14	214	212	52	6	354
Boyl	98	98	2	44	42	9	1	65
De Hoeve	192	190	3	81	82	20	4	134
Steggerda	99	96	2	41	45	7	1	65
Blesdijke	118	114	7	48	43	16	-	90
C-bedrijven	73	33	1	12	15	5	-	31
D-bedrijven	42	27	-	19	6	2	-	23
Spec. bedrijven	3	2	-	-	1	1	-	2

1) Van 9 A- en B-, 40 C-, 13 D-bedrijven en van 1 speciaal bedrijf ontbreken deze gegevens.

Bron: C.B.S.1961.

Bijlage 6

EIGENDOM BEDRIJFSGEBOUWEN

	Aantal bedrijven					
		met de bedrijfsgebouwen in eigendom 1)				
			en met de cultuurgrond			
	totaal	totaal	100% eigendom	≥ 50% eigendom	> 50% pacht	100% pacht
A- en B-bedrijven						
1 - 3 ha	9	7	5	2	-	-
3 - 5 ha	58	52	28	16	7	1
5 - 7 ha	71	63	23	29	8	3
7 - 10 ha	123	92	32	30	27	3
10 - 12 ha	58	38	13	18	5	2
12 - 15 ha	54	39	11	18	8	2
15 - 20 ha	68	34	13	16	3	2
≥ 20 ha	66	29	10	14	4	1
Alle grootteklassen	507	354	135	143	62	14
Boyl	98	65	22	29	11	3
De Hoeve	192	134	54	53	22	5
Steggerda	99	65	33	21	9	2
Blesdijke	118	90	26	40	20	4
C-bedrijven	73	31	17	9	2	3
D-bedrijven	42	23	18	3	2	-
Spec. bedrijven	3	2	2	-	-	-

1) Van 9 A- en B-, 40 C-, 13 D-bedrijven en van 1 speciaal bedrijf ontbreken deze gegevens.

Bron: C.B.S. 1961.

VERKAVELING

	Aantal bedrijven							Gemiddeld aantal kavels per bedrijf	Gemiddelde kavel-grootte in ha
		met ..... kavels							
	totaal	1	2	3	4-6	7-9	≥ 10		
A- en B-bedrijven									
1 - 3 ha	9	4	4	-	-	1	-	2,1	1,20
3 - 5 ha	58	9	26	12	11	-	-	2,5	1,64
5 - 7 ha	71	6	21	22	20	2	-	3,1	1,97
7 - 10 ha	123	6	25	34	55	2	1	3,5	2,39
10 - 12 ha	58	1	16	10	27	4	-	3,9	2,80
12 - 15 ha	54	3	10	16	21	4	-	3,7	3,58
15 - 20 ha	68	8	12	12	23	11	2	4,3	4,00
≥ 20 ha	66	4	11	18	20	8	5	4,7	5,79
Alle grootteklassen	507	41	125	124	177	32	8	3,6	3,27
Boyl	98	7	30	25	29	4	3	3,5	3,86
De Hoeve	192	24	45	45	64	11	3	3,5	2,84
Steggerda	99	7	21	28	37	5	1	3,7	3,40
Blesdijke	118	3	29	26	47	12	1	3,9	3,36
C-bedrijven	73	28	27	18	-	-	-	1,9	1,70
D-bedrijven	42	22	18	1	1	-	-	1,6	1,66
Spec. bedrijven	3	1	2	-	-	-	-	1,7	1,82

Bron: C.D. 1961.

UTILITEITSVOORZIENINGEN

	Aantal bedrijven			
		aangesloten op		
	totaal	elektriciteits-net	waarvan met krachtstroom	waterleiding
A- en B-bedrijven				
1 - 3 ha	9	6	-	3
3 - 5 ha	58	48	4	22
5 - 7 ha	71	61	21	29
7 - 10 ha	123	109	41	72
10 - 12 ha	58	55	26	35
12 - 15 ha	54	48	27	38
15 - 20 ha	68	68	46	51
≥ 20 ha	66	64	56	45
Alle grootteklassen	507	459	221	295
Boyl	98	87	41	41
De Hoeve	192	179	86	89
Steggerda	99	82	46	78
Blesdijke	118	111	48	87
C-bedrijven	73	59	4	36
D-bedrijven	42	35	4	22
Spec. bedrijven	3	2	-	3

Bron: C.D. 1961.

GRONDGEBRUIK

	Oppervlakte cultuur-grond in ha	Percentage cultuurgrond in gebruik als		
		bouw-land	gras-land	tuin-land
A- en B-bedrijven				
1 - 3 ha	23	3	97	-
3 - 5 ha	234	3	97	-
5 - 7 ha	430	3	97	0
7 - 10 ha	1035	3	97	0
10 - 12 ha	631	2	98	0
12 - 15 ha	719	4	96	-
15 - 20 ha	1157	3	97	0
≥ 20 ha	1776	5	95	-
Alle grootteklassen	6005	3	97	0
Boyl	1319	8	92	-
De Hoeve	1889	2	98	0
Steggerda	1239	2	98	0
Blesdijke	1558	2	98	0
C-bedrijven	231	7	93	-
D-bedrijven	111	7	93	-
Spec. bedrijven	9	-	84	16

Bron: C.B.S.-L.E.I. 1961.

BOUWLANDGEBRUIK 1961

	Oppervlakte bouwland in ha	Percentage bouwland beteeld met				
		granen	hak-vruchten	aard-appelen	voeder-bieten	groenvoeder-gewassen
A- en B-bedrijven						
1 - 3 ha	1	69	31	31	-	-
3 - 5 ha	8	54	46	29	17	-
5 - 7 ha	14	68	30	18	12	2
7 - 10 ha	27	64	36	20	16	-
10 - 12 ha	14	76	24	11	13	-
12 - 15 ha	25	66	34	23	8	-
15 - 20 ha	34	70	30	22	8	-
≥ 20 ha	85	61	38	28	7	1
Alle grootteklassen	208	64	35	24	9	1
Boyl	103	59	40	28	8	1
De Hoeve	40	62	37	22	15	1
Steggerda	29	76	24	16	8	-
Blesdijke	36	73	27	19	8	-
C-bedrijven	15	66	30	20	10	4
D-bedrijven	8	68	32	30	2	-
Spec. bedrijven	-	-	-	-	-	-

Bron: C.B.S.-L.E.I. 1961.

RUNDVEESTAPEL

	Aantal bedrijven	Bedrijven met melkkoeien		Aantal melkkoeien per 100 ha		Per 100 melkkoeien		Bedrijven met mestvee	
		aantal bedrijven	aantal melkkoeien per bedr.	cultuurgrond	grasland + kunstweide	aantal kalveren	aantal pinken	aantal bedrijven	aantal st. mestvee per bedr.
A- en B-bedrijven									
1- 3 ha	9	9	4	145	149	42	21	-	-
3- 5 ha	58	58	6	131	135	60	29	1	1
5- 7 ha	71	70	7	118	123	50	35	1	3
7-10 ha	123	122	10	121	124	49	35	7	5
10-12 ha	58	58	12	110	113	48	33	6	8
12-15 ha	54	54	15	111	115	49	43	4	8
15-20 ha	68	68	20	115	118	49	40	6	4
≥20 ha	66	66	29	108	114	47	43	21	5
Alle grootteklassen	507	505	14	114	118	49	39	46	5
Boyl	98	97	15	110	119	54	42	8	5
De Hoeve	192	192	12	118	121	52	40	8	6
Steggerda	99	98	14	112	115	45	39	15	6
Blesdijke	118	118	15	114	117	44	35	15	4
C-bedrijven	73	62	4	99	106	50	42	7	6
D-bedrijven	42	33	3	79	85	35	41	1	19
Spec. bedrijven	3	1	3	33	39	33	-	-	-

Bron: C.B.S.- L.E.I. 1961.

557

MELKCONTROLE

		1957	1958	1959	1960
Steggerda	aantal koeien	1812	1879	1966	2052
	kg melk	4085	4118	4119	4161
	percentage vet	3,92	3,94	3,96	3,93
Oldemarkt 1)	aantal koeien	359	347	402	405
	kg melk	3880	3877	3968	4042
	percentage vet	3,87	3,86	3,91	3,86
Elslo	aantal koeien	997	1071	1142	1286
	kg melk	4057	4066	4118	4070
	percentage vet	3,97	3,99	3,99	3,94
Oldeberkoop	aantal koeien	1278	1345	1424	1485
	kg melk	3840	3797	3874	3976
	percentage vet	3,90	3,93	3,97	3,93
Friesland	aantal koeien	148205	147838	153789	156439
	kg melk	4228	4225	4246	4294
	percentage vet	3,99	3,98	4,01	3,99

1) Friese bedrijven.

Bron: Jaarverslagen Centrale Melkcontroledienst.

Bijlage 13

VEEVERBETERING EN BEDRIJFSVOERING

	Totaal-aantal bedrijfs-hoofden	Percentage bedrijfshoofden			
		lid van rundvee-stamboek	lid van melkcontrole-vereniging	deelnemer K.I.-vereniging	dat voeder-rantsoenen laat berekenen
A- en B-bedrijven					
1 - 3 ha	9	-	22	56	11
3 - 5 ha	58	2	28	69	7
5 - 7 ha	71	10	45	68	14
7 - 10 ha	123	20	63	70	28
10 - 12 ha	58	17	69	83	24
12 - 15 ha	54	19	57	67	33
15 - 20 ha	68	47	79	75	38
≥ 20 ha	66	58	95	67	44
Alle grootteklassen	507	24	62	71	27
Boyl	98	32	54	68	23
De Hoeve	192	23	63	77	26
Steggerda	99	31	66	68	37
Blesdijke	118	13	66	64	24

Bron: C.D. 1961.

BEDRIJFSVOERING 1961

	A- en B-bedrijven									C-bedrijven	D-bedrijven	Spec. bedrijven
		in de grootteklasse van										
	totaal	1-3 ha	3-5 ha	5-7 ha	7-10 ha	10-12 ha	12-15 ha	15-20 ha	≥ 20 ha			
Aantal bedrijven: totaal	507	9	58	71	123	58	54	68	66	73	42	3
Waarvan met:												
silo	119	1	5	19	36	13	12	11	22	2	-	-
autom. drinkbakjes	263	-	10	25	58	34	35	49	52	15	3	2
elektr. weideafrastering	396	5	43	52	96	43	45	56	56	33	22	-
chem. onkruidbestrijding	54	-	2	4	13	7	5	13	10	-	2	-
berekening voederrantsoenen	137	1	4	10	35	14	18	26	29	2	1	1
deelneming melkcontrole	316	2	16	32	78	40	31	54	63	10	4	1
deelneming K.I.	358	5	40	48	86	48	36	51	44	26	22	2
deelneming stamboek	122	-	1	7	24	10	10	32	38	1	2	-
Oppervl. grasland + kunstweide	5796	22	227	415	1008	617	693	1123	1691	215	104	8
Waarvan in procenten:												
gehooid	56	61	56	56	58	55	54	55	57	52	46	33
gekuild	67	71	69	67	70	67	67	71	62	55	38	26
gedroogd	3	-	3	2	2	2	3	3	3	1	2	7
Totale gemaaide oppervlakte	7296	29	289	516	1307	767	856	1453	2079	232	90	5

BEDRIJFSVOERING 1961

	A- en B-bedrijven				
		in de gebieden			
	totaal	Boyl	De Hoeve	Steggerda	Blesdijke
Aantal bedrijven: totaal	507	98	192	99	118
Waarvan met:					
silo	119	14	42	44	19
autom. drinkbakjes	263	42	92	68	61
elektr. weideafrastering	396	81	157	85	73
chem. onkruidbestrijding	54	12	20	6	16
berekening voederrantsoen	137	23	49	37	28
deelnemen melkcontrole	316	53	120	65	78
deelnemen K.I.	358	67	148	67	76
deelnemen stamboek	122	31	45	31	15
Oppervlakte grasland + kunstweide	5796	1216	1848	1209	1523
Waarvan in procenten:					
gehooid	56	58	54	60	54
gekuild	67	64	74	70	59
gedroogd	3	4	3	3	1
Totale gemaaide oppervlakte	7296	1541	2427	1605	1723

Bron: C.D. 1961.

VARKENS- EN KIPPENHOUDERIJ

	Aantal bedrijven	Bedrijven met mestvarkens		Bedrijven met fokzeugen		Bedrijven met leghennen	
		aantal bedrijven	aantal mestvarkens per bedrijf	aantal bedrijven	aantal fokzeugen per bedrijf	aantal bedrijven	aantal leghennen per bedrijf
A- en B-bedrijven							
1 - 3 ha	9	2	16	-	-	5	151
3 - 5 ha	58	5	14	9	5	37	69
5 - 7 ha	71	12	19	13	3	36	79
7 - 10 ha	123	22	22	34	4	57	82
10 - 12 ha	58	7	6	15	4	32	58
12 - 15 ha	54	7	8	19	3	26	33
15 - 20 ha	68	7	6	40	4	34	43
≥ 20 ha	66	8	7	29	5	38	20
Alle grootteklassen	507	70	14	159	4	265	59
Boyl	98	17	14	43	4	55	31
De Hoeve	192	28	11	60	4	108	59
Steggerda	99	12	21	29	4	45	78
Blesdijke	118	13	18	27	3	57	72
C-bedrijven	73	2	11	4	3	18	78
D-bedrijven	42	3	7	3	4	22	62
Spec. bedrijven	3	-	-	-	-	2	830

Bron: C.B.S.-L.E.I. 1961.

Bijlage 16

WERKTUIGEN

	A- en B-bedrijven													C-bedrijven	D-bedrijven
	1-3 ha	3-5 ha	5-7 ha	7-10 ha	10-12 ha	12-15 ha	15-20 ha	≥ 20 ha	totaal	Boyl	De Hoeve	Steggerda	Blesdijke		
Aantal bedrijven	9	58	71	123	58	54	68	66	507	98	192	99	118	73	42
Met in eigendom of mede-eigendom:															
Trekker	-	1	3	17	12	15	17	42	107	19	27	26	35	4	-
Kunstmeststrooier	-	-	9	32	18	29	41	49	178	34	42	48	54	1	-
Stalmestverspreider	-	-	2	8	2	2	3	7	24	1	14	1	8	1	-
Grasmaaimachine en/of maaibalk	-	20	42	98	48	50	64	66	388	75	143	83	87	13	6
Hooibouwwerktuigen	1	34	57	115	55	54	68	66	450	88	170	89	103	21	8
Transporteur	-	1	2	19	10	24	32	38	126	32	37	32	25	-	-
Hooiblazer	-	-	-	3	4	3	10	16	36	7	11	9	9	-	-
Melkmachine	-	2	4	33	26	36	47	60	208	51	60	52	45	1	-

Bond C.D. 1961.

Bijlage 17

WERKZAAMHEDEN DOOR DERDEN

		Grasmaaien	Graan maaien	Aard.rooien	Stalmest verspreiden	Greppelen	Hooi persen	Maaidorsen	Ploegen	Dorsen	Hooien	Kuil afdekken	Inkuilen	Rollen	Kunstmest strooien	Eggen	Transport-werkz.heden	Diverse
A- en B-bedrijven																		
	coöperatie	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1 - 3 ha	combinatie	2	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
	loonwerker	7	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
	coöperatie	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	1
3 - 5 ha	combinatie	3	-	-	1	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	1	-	1
	loonwerker	34	-	-	4	-	9	-	2	3	3	1	-	-	1	-	5	2
	coöperatie	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5 - 7 ha	combinatie	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
	loonwerker	37	1	1	3	-	17	-	4	4	1	-	-	2	1	-	-	3
	coöperatie	3	1	-	2	-	3	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	1
7 - 10 ha	combinatie	3	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2	-	3	-	-	1
	loonwerker	49	2	-	4	2	42	-	4	7	-	3	-	2	3	-	4	4
	coöperatie	1	1	-	2	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
10 - 12 ha	combinatie	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	1
	loonwerker	22	1	-	5	1	21	-	-	3	1	2	-	1	1	-	1	-
	coöperatie	2	2	1	2	-	2	-	-	1	-	2	-	1	-	-	-	1
12 - 15 ha	combinatie	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	loonwerker	18	6	-	6	1	17	-	4	6	1	1	-	3	2	-	3	1
	coöperatie	4	1	1	4	2	5	1	-	-	-	2	-	-	-	-	-	2
15 - 20 ha	combinatie	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
	loonwerker	15	5	2	6	4	26	-	3	11	-	4	-	2	1	-	1	3
	coöperatie	6	4	-	6	1	7	2	1	5	-	3	-	-	-	-	-	1
≥ 20 ha	combinatie	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	3	-	-	-	-	-
	loonwerker	7	4	2	4	7	29	-	1	6	2	-	-	5	1	-	-	1
	coöperatie	18	10	2	16	3	18	3	1	9	1	8	-	1	-	-	-	6
Totaal	combinatie	9	-	-	2	-	-	-	1	-	4	4	6	-	4	1	-	3
	loonwerker	189	19	5	33	15	161	-	18	40	8	11	-	15	10	-	15	14
	coöperatie	1	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
C-bedrijven	combinatie	3	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-
	loonwerker	48	-	1	8	1	12	-	5	2	5	-	-	-	1	-	3	7
	coöperatie	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	1
D-bedrijven	combinatie	2	-	-	-	-	-	-	1	-	3	-	-	-	-	-	-	-
	loonwerker	24	-	-	-	-	4	-	-	-	2	-	-	-	-	-	3	-
Spec. bedrijven	loonwerker	2	-	-	2	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Bron: C.D. 1961.

PAARDEN EN TREKKERS

	Aantal bedrijven			Aantal werkpaarden per bedrijf
	totaal	met trekker	met werkpaarden	
A- en B-bedrijven				
1 - 3 ha	9	-	3	1,0
3 - 5 ha	58	1	37	1,0
5 - 7 ha	71	3	60	1,0
7 - 10 ha	123	17	100	1,1
10 - 12 ha	58	12	47	1,2
12 - 15 ha	54	15	40	1,4
15 - 20 ha	68	17	54	1,7
≥ 20 ha	66	40	52	1,7
Alle grootteklassen	507	105	393	1,3
Boyl	98	19	80	1,3
De Hoeve	192	27	149	1,2
Steggerda	99	26	79	1,4
Blesdijke	118	33	85	1,3
C-bedrijven	73	4	20	1,0
D-bedrijven	42	-	10	1,0
Spec. bedrijven	3	-	1	1,0

Bron: C.B.S.-L.E.I. 1961.

STALRUIMTE

	Totaal-aantal bedrijven	Aantal bedrijven: met stalruimte voor melkkoeien: niet geheel bezet	geheel bezet	te weinig ruimte	en geen melkkoeien aanwezig	zonder stalruimte, met melkkoeien	met stalruimte voor jongvee: niet geheel bezet	geheel bezet	te weinig ruimte	en geen jongvee aanwezig	zonder stalruimte voor jongvee: met jongvee	zonder jongvee
A- en B-bedrijven												
1- 3 ha	9	7	2	-	-	-	2	-	-	3	2	2
3- 5 ha	58	40	14	3	-	1	14	10	4	10	14	6
5- 7 ha	71	50	15	5	1	-	28	14	5	3	18	3
7-10 ha	123	72	24	26	1	-	51	26	19	5	18	4
10-12 ha	58	40	11	6	-	1	22	12	8	-	13	3
12-15 ha	54	34	11	9	-	-	25	9	10	2	8	-
15-20 ha	68	40	13	15	-	-	24	9	26	-	9	-
≥20 ha	66	31	13	22	-	-	31	7	24	1	3	-
Alle grootteklassen	507	314	103	86	2	2	197	87	96	24	85	18
Boyl	98	59	23	15	1	-	36	16	20	3	20	3
De Hoeve	192	115	45	31	-	1	71	37	33	7	38	6
Steggerda	99	61	19	17	1	1	43	18	21	6	8	3
Blesdijke	118	79	16	23	-	-	47	16	22	8	19	6
C-bedrijven	73	55	6	1	8	-	14	6	3	19	16	15
D-bedrijven	42	25	4	-	7	4	6	3	1	11	8	13
Spec. bedrijven	3	1	-	-	2	-	-	-	-	3	-	-

Bron: C.D. 1961.

VEESTALLING EN BEDRIJFSVOERING

	Totaal-aantal bedrijven	Aantal bedrijven 1) met melkveestal gebouwd vóór 1940 totaal	waarvan gemoderniseerd	met een loopstal voor jongvee	met mechanische mestruiming in de grupstal	met mengmestkelder > 5 m^3	met een of meer verplaatsbare weidepompen	met hooiventilatie-inrichting	dat groenvoeder pleegt in te kuilen
A- en B-bedrijven									
1- 3 ha	9	7	-	-	-	-	-	-	6
3- 5 ha	58	45	11	-	-	6	3	3	51
5- 7 ha	71	64	22	-	-	9	5	6	63
7-10 ha	123	105	57	1	1	20	30	7	115
10-12 ha	58	49	31	-	-	15	14	5	51
12-15 ha	54	47	35	1	-	15	24	4	51
15-20 ha	68	61	44	1	-	29	25	11	63
≥20 ha	66	59	44	2	-	21	31	19	66
Alle grootteklassen	507	437	244	5	1	115	132	55	466
Boyl	98	86	40	3	-	48	31	16	94
De Hoeve	192	165	81	1	1	48	50	17	176
Steggerda	99	84	63	1	-	14	39	12	90
Blesdijke	118	102	60	-	-	5	12	10	106
C-bedrijven	73	28	9	-	-	4	5	2	28
D-bedrijven	42	24	3	1	-	1	1	-	19
Spec. bedrijven	3	2	1	-	-	-	-	-	1

1) Deze gegevens ontbreken van 9 A- en B-, 40 C-, 13 D-bedrijven en van 1 speciaal bedrijf.

Bron: C.B.S. 1961 .

557

Bijlage 21

VARKENSSCHUREN EN KIPPENHOKKEN

	Totaal-aantal bedrijven	Aantal bedrijven met een afzonderlijke na 1940 gebouwde varkensschuur voor 30 of meer mestvarkens					Aantal bedrijven met kippenhokken voor		Aantal van deze hokken met automatische drinkwatervoorziening
		totaal 1)	aantal schuren met stal met buiten-uitloop	aantal schuren met andere stal	aantal schuren met soort stal onbekend	met droog-bakvoedering	400 of meer leghennen per hok	2000 of meer slachtkuikens per hok	
A- en B-bedrijven									
1- 3 ha	9	1	-	1	-	-	-	-	-
3- 5 ha	58	3	-	3	-	-	3	-	-
5- 7 ha	71	8	-	6	-	2	-	-	-
7-10 ha	123	14	2	9	-	3	4	-	1
10-12 ha	58	10	-	8	2	1	-	-	-
12-15 ha	54	2	1	1	-	-	-	1	-
15-20 ha	68	6	1	5	-	-	1	-	-
≥20 ha	66	6	1	5	-	2	-	-	-
Alle grootteklassen	507	50	5	38	2	8	8	1	1
Boyl	98	10	-	8	-	2	1	1	-
De Hoeve	192	20	2	18	-	2	4	-	-
Steggerda	99	13	3	8	1	2	2	-	1
Blesdijke	118	7	-	4	1	2	1	-	-
C-bedrijven	73	1	-	1	-	-	-	-	-
D-bedrijven	42	1	-	1	-	-	-	-	-
Spec. bedrijven	3	-	-	-	-	-	1	-	1

1) Van 3 A- en B-bedrijven is onbekend of de schuren vóór of na 1940 zijn gebouwd.

Bron: C.B.S. 1961.

557

OMREKENINGSCIJFERS TER BEPALING VAN DE ARBEIDSBEHOEFTE

		Aantal standaarduren per ha of per dier
Akkerbouw:	granen	215
	aardappelen	575
	bieten	650
	groenvoedergewassen	175
Grasland:	bemesting en verzorging	60
	hooiwinning	80
	inkuilen	75
	kunstmatig drogen	30
Veestapel:	melkkoeien (incl. opfok)	225
	mestvee	120
	fokzeugen (incl. biggen)	74
	mestvarkens	24
	werkpaarden	100
	schapen	10
	kippen en eenden (incl. opfok)	3

Bron: L.E.I.

Bijlage 23

ARBEIDSBEHOEFTE

	Aantal bedrijven	Oppervl. cultuurgrond in ha	Percentage standaarduren voor									Aantal standaarduren per	
			rundvee	varkens	kippen	ander vee	gehele veestapel	alle cultuurgrond	bouwland	grasland	tuinland	bedrijf	ha cultuurgrond
A- en B-bedrijven													
1- 3 ha	9	23	51	5	16	2	74	26	1	25	-	1621	642
3- 5 ha	58	234	56	4	6	3	69	31	3	28	-	2142	530
5- 7 ha	71	430	55	4	4	3	66	34	3	31	0	2947	487
7-10 ha	123	1035	57	4	3	2	66	34	2	32	0	4104	488
10-12 ha	58	631	58	2	2	2	64	36	2	34	0	4837	445
12-15 ha	54	719	58	2	1	2	63	37	3	34	-	5830	438
15-20 ha	68	1157	58	2	1	2	63	37	3	34	0	7641	449
≥20 ha	66	1776	58	2	0	1	61	39	5	34	-	11554	429
Alle grootteklassen	507	6005	57	3	2	2	64	36	3	33	0	5385	455
Boyl	98	1319	55	3	1	2	61	39	7	32	-	6095	453
De Hoeve	192	1889	58	3	2	2	65	35	2	33	0	4609	469
Steggerda	99	1239	57	3	2	2	64	36	2	34	0	5741	459
Blesdijke	118	1558	60	1	2	2	65	35	2	33	0	5760	436
C-bedrijven	73	231	56	2	4	2	64	36	6	30	-	1384	438
D-bedrijven	42	111	50	3	9	2	64	36	7	29	-	1063	401
Spec. bedrijven	3	9	4	-	27	0	31	69	-	4	65	6192	2041

Bron: C.B.S. - L.E.I. 1961.

VOLWAARDIGHEIDSPERCENTAGES

		Norm	V.a.k.
Mannen[1]:	15 - 17 jaar	70%	0,7
	18 - 19 jaar	90%	0,9
	20 - 59 jaar	100%	1,0
	60 - 70 jaar	70%	0,7
	70 jaar en ouder	10%	0,1
Vrouwen:	per meegewerkt uur	10%	0,1

1) De duur van het meewerken is eveneens in aanmerking genomen; een man die b.v. slechts een half jaar heeft meegewerkt, is als 0,5 v.a.k. gerekend.

Bron: L.E.I.

Bijlage 25

ARBEIDSBEZETTING

	Aantal bedrijven	Aantal v.a.k. per bedrijf	Aantal v.a.k. per 100 ha cultuurgrond	Arbeidsbezetting in % geleverd door: bedrijfshoofd	echtgenote	kinderen: zoons	kinderen: dochters	andere inwonende familieleden: m	andere inwonende familieleden: v	vreemden: mannelijk in vaste dienst	vreemden: mannelijk losse dienst	vreemden: vrouwelijk
A- en B-bedrijven												
1- 3 ha	9	0,92	36,33	91	5	-	-	4	-	-	-	-
3- 5 ha	58	0,95	23,53	83	11	4	0	0	1	-	1	-
5- 7 ha	71	1,10	18,24	79	11	5	3	1	0	-	1	0
7-10 ha	123	1,25	14,89	76	11	9	2	1	0	1	0	-
10-12 ha	58	1,30	11,94	73	10	10	3	1	1	-	2	0
12-15 ha	54	1,41	10,60	67	8	17	3	0	1	1	3	-
15-20 ha	68	1,81	10,63	60	9	13	2	2	-	10	4	-
≥20 ha	66	2,33	8,66	45	5	16	2	1	0	27	4	-
Alle grootteklassen	507	1,43	12,06	67	9	11	2	1	0	8	2	0
Boyl	98	1,54	11,44	62	10	11	2	2	0	9	4	0
De Hoeve	192	1,34	13,57	74	10	6	1	2	0	5	2	0
Steggerda	99	1,41	11,30	66	7	11	3	0	1	9	3	-
Blesdijke	118	1,50	11,37	61	6	19	4	0	-	9	1	-
C-bedrijven	73	0,46	14,48	59	22	11	1	-	-	5	2	-
D-bedrijven	42	0,52	19,45	77	4	9	2	5	-	-	3	-
Spec. bedrijven	3	2,39	78,68	41	11	-	-	-	-	-	48	-

Bron: C.D. 1961.

VREEMDE ARBEIDSKRACHTEN

	Aantal bedrijven	Aantal bedrijven met vreemde arbeidskrachten		
		alleen vaste	vaste + losse	alleen losse
A- en B-bedrijven				
1 - 3 ha	9	-	-	-
3 - 5 ha	58	-	-	2
5 - 7 ha	71	-	-	5
7 - 10 ha	123	1	-	8
10 - 12 ha	58	-	-	12
12 - 15 ha	54	2	-	10
15 - 20 ha	68	13	1	17
≥ 20 ha	66	28	11	8
Alle grootteklassen	507	44	12	62
Boyl	98	11	2	13
De Hoeve	192	9	3	22
Steggerda	99	11	3	17
Blesdijke	118	13	4	10
C-bedrijven	73	2	-	2
D-bedrijven	42	-	-	1
Spec. bedrijven	3	-	-	2

Bron: C.D. 1961.

LANDARBEIDERS

Geboortejaar	Aantal landarbeiders					
	in het gebied wonend en werkend		in het gebied wonend, buiten het gebied werkend		buiten het gebied wonend, in het gebied werkend	
	vast	los	vast	los	vast	los
1896 - 1900	3	2	-	5	-	-
1901 - 1905	5	9	-	18	-	-
1906 - 1910	2	8	-	14	-	1
1911 - 1915	3	9	-	17	-	2
1916 - 1920	5	2	-	8	-	2
1921 - 1925	5	7	-	9	-	1
1926 - 1930	6	7	-	13	1	-
1931 - 1935	14	7	-	10	-	1
1936 - 1940	9	11	1	5	-	1
1941 of later	6	4	-	2	1	1
Alle landarbeiders	58	66	1	101	2	9

Bron: B.P.L. 1961.

DE LEEFTIJD VAN DE BEDRIJFSHOOFDEN

Bijlage 28

	Aantal bedrijfshoofden						Gemiddelde leeftijd in jaren
		in de leeftijdsklasse					
	totaal	< 35 jaar	35-44 jaar	45-54 jaar	55-64 jaar	≥ 65 jaar	
A- en B-bedrijven							
1 - 3 ha	9	1	-	4	4	-	52
3 - 5 ha	58	2	3	16	29	8	56
5 - 7 ha	71	3	9	22	32	5	54
7 - 10 ha	123	18	30	34	31	10	48
10 - 12 ha	58	8	15	19	12	4	48
12 - 15 ha	54	6	12	15	17	4	50
15 - 20 ha	68	8	17	19	19	5	49
≥ 20 ha	66	4	22	21	17	2	49
Alle grootteklassen	507	50	108	150	161	38	50
Boyl	98	9	23	28	33	5	50
De Hoeve	192	19	43	60	60	10	50
Steggerda	99	17	22	21	29	10	49
Blesdijke	118	5	20	41	39	13	53
C-bedrijven	73	8	21	20	22	2	48
D-bedrijven	42	-	-	1	6	35	71
Spec. bedrijven	3	-	-	2	1	-	54

Bron: C.D. 1961.

Bijlage 29

HET ONDERWIJS VAN DE BEDRIJFSHOOFDEN

	Aantal bedrijfshoofden						
	totaal	met voortgezet onderwijs				zonder voortgezet onderwijs	onderwijs onbekend
		m.l.s.	l.l.s.	agrarische cursus	niet-agrarisch onderwijs		
A- en B-bedrijven							
1 - 3 ha	9	-	-	2	1	6	-
3 - 5 ha	58	-	3	8	1	46	-
5 - 7 ha	71	-	6	14	-	51	-
7 - 10 ha	123	4	23	41	5	50	-
10 - 12 ha	58	1	17	20	1	19	-
12 - 15 ha	54	2	9	19	-	24	-
15 - 20 ha	68	2	24	22	-	20	-
≥ 20 ha	66	10	22	20	-	14	-
Alle grootteklassen	507	19	104	146	8	230	-
Boyl	98	2	21	34	1	40	-
De Hoeve	192	6	33	46	6	101	-
Steggerda	99	6	30	37	1	25	-
Blesdijke	118	5	20	29	-	64	-
C-bedrijven	73	-	11	11	8	43	-
D-bedrijven	42	-	-	5	-	36	1
Spec. bedrijven	3	-	-	2	-	1	-

Bron: C.D. 1961.

ZOONS VAN 15

		Aantal zoons					Aantal zoons werkend in de landbouw							
		totaal	inwonend	uitwonend	gehuwd	ongehuwd	totaal	zelfstandig	lbz + nevenberoep	op ouderlijk bedrijf: volledig	op ouderlijk bedrijf gedeeltelijk: + beroep	op ouderlijk bedrijf gedeeltelijk: + landb.-onderw.	in loondienst	beroep + lbth
Bedrijfsgrootte ouderl. bedrijven														
	1 - 3 ha	4	-	4	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-
	3 - 5 "	47	16	31	29	18	13	5	-	2	-	-	6	-
	5 - 7 "	60	29	31	26	34	14	2	1	2	1	1	5	2
	7 -10 "	68	40	28	26	42	27	2	1	13	3	1	7	-
A + B	10 -12 "	40	19	21	18	22	20	6	1	8	-	3	2	-
	12 -15 "	55	31	24	24	31	21	3	-	12	3	2	1	-
	15 -20 "	41	29	12	9	32	23	4	-	14	1	4	-	-
	≧20 "	78	43	35	28	50	39	4	-	24	2	3	6	-
	totaal	393	207	186	162	231	157	26	3	75	10	14	27	2
C	totaal	60	32	28	16	44	11	-	-	2	1	1	6	1
D	totaal	57	11	46	44	13	18	14	-	1	-	-	2	1
Leeftijdsklasse														
	15-19 jr.	111	103	8	1	110	28	-	-	10	2	14	2	-
	20-24 "	113	71	42	19	94	43	2	-	27	3	1	8	2
	25-29 "	105	35	70	63	42	41	12	1	15	3	-	10	-
A+B+C+D	30-34 "	91	18	73	70	21	36	10	-	10	2	-	13	1
	35-39 "	34	8	26	28	6	15	7	1	5	-	-	2	-
	≧40 "	53	14	39	39	14	23	9	1	11	1	-	-	1
	Onbekend	3	1	2	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-
	Inwonend	250	250	-	7	243	113	1	-	73	8	15	12	4
	Uitwonend	260	-	260	215	45	73	39	3	5	3	-	23	-
	Gehuwd	222	7	215	222	-	73	39	3	10	3	-	18	-
	Ongehuwd	288	243	45	-	288	113	1	-	68	8	15	17	4
Alle zoons		510	250	260	222	288	186	40	3	78	11	15	35	4
Landb. dagonderwijs		146	82	64	60	86	98	22	1	45	6	15	9	-
Landb. cursussen		43	13	30	30	13	29	8	2	9	-	-	9	1
Techn. dagonderwijs		107	59	48	36	71	4	2	-	-	-	-	-	2
Admin. dagonderwijs		82	40	42	27	55	2	-	-	-	2	-	-	-
Niet-agr. cursussen		22	5	17	14	8	1	-	-	1	-	-	-	-
Zonder voortgezet onderwijs		108	51	57	53	55	52	8	-	23	3	-	17	1
Onderwijs onbekend		2	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A + B	Boyl	72	36	36	30	42	30	2	1	16	4	3	4	-
	De Hoeve	111	57	54	51	60	43	11	-	12	3	5	10	2
	Steggerda	74	36	38	33	41	27	5	1	16	-	3	2	-
	Blesdijke	136	78	58	48	88	57	8	1	31	3	3	11	-

Bron: C.D.

Bijlage 30

JAAR EN OUDER

Landbouw verwant beroep	Aantal zoons werkend buiten de landbouw													Niet-werkend	
	totaal	ambacht + middenstand		handel		grondwerker	losse arbeider	verkeer	kantoor, onderwijs	politie, douane, enz.	industriearbeider	beroep onbekend	in ander beroep	schoolgaand	ziek, invalide enz.
		zelfstandig	loondienst	zelfstandig	loondienst										
-	3	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	2	1	-
-	30	-	10	-	-	-	1	7	4	2	6	-	-	4	-
-	40	-	13	-	-	2	-	4	7	1	4	-	9	6	-
3	28	-	8	-	-	-	-	5	7	1	2	-	5	10	-
2	11	-	3	-	-	-	-	2	2	1	-	-	3	6	1
1	28	1	7	-	4	1	-	3	5	-	5	-	2	5	-
3	10	-	3	-	-	-	-	1	2	-	-	-	4	5	-
1	26	2	8	-	1	-	-	2	2	3	1	-	7	12	-
10	176	3	52	-	5	3	1	25	29	8	18	-	32	49	1
-	38	-	19	-	-	-	-	-	5	-	6	1	7	10	1
-	36	-	7	-	1	3	-	3	7	1	10	-	4	2	1
1	32	-	20	-	-	-	-	-	3	-	5	1	3	50	-
2	58	-	21	-	3	1	1	6	8	4	6	-	8	8	2
4	57	2	14	-	-	1	-	8	10	2	4	-	16	3	-
1	54	1	13	-	3	-	-	9	9	1	8	-	10	-	-
1	17	-	3	-	-	-	-	4	5	1	3	-	1	-	1
1	29	-	5	-	-	4	-	1	6	1	7	-	5	-	-
-	3	-	2	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
4	78	1	42	-	2	-	-	6	8	-	11	1	7	52	3
6	172	2	36	-	4	6	1	22	33	9	23	-	36	9	-
6	143	2	29	-	4	6	1	18	30	5	22	-	26	-	-
4	107	1	49	-	2	-	-	10	11	4	12	1	17	61	3
10	250	3	78	-	6	6	1	28	41	9	34	1	43	61	3
8	37	-	4	-	2	1	1	8	2	2	8	-	9	2	1
1	13	-	1	-	-	2	-	4	1	-	1	-	4	-	-
-	82	2	57	-	-	-	-	4	7	1	2	-	9	21	-
-	42	-	2	-	1	-	-	1	26	2	1	1	8	38	-
-	21	1	3	-	1	-	-	2	4	4	3	-	3	-	-
1	53	-	10	-	2	3	-	9	-	-	19	-	10	-	2
-	2	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
-	33	1	7	-	-	1	-	5	7	3	3	-	6	8	1
6	48	-	19	-	2	-	-	5	7	2	7	-	6	14	-
1	29	-	3	-	1	1	-	5	7	1	2	-	9	17	-
3	66	2	23	-	2	1	1	10	8	2	6	-	11	10	-

DE WOONPLAATS VAN UITWONENDE ZOONS ≥ 15 JAAR

	Aantal uitwonende zoons ≥ 15 jr.	Aantal uitwonende zoons ≥ 15 jaar wonend in										
		het blok	elders in Weststellingwerf	aangrenzende gemeenten in		elders					onbekend	het buitenland
				Friesland	Drenthe, Overijssel	Friesland	Groningen	Drenthe	Overijssel	ov. prov.		
A- en B-bedrijven												
1 - 3 ha	4	1	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-
3 - 5 ha	31	13	2	1	2	1	2	-	4	5	-	1
5 - 7 ha	31	9	3	2	2	1	1	3	1	8	-	1
7 -10 ha	28	7	1	-	1	3	1	2	4	9	-	-
10 -12 ha	21	7	3	1	1	3	-	-	1	3	1	1
12 -15 ha	24	7	1	1	-	1	1	3	2	6	-	2
15 -20 ha	12	2	1	-	1	-	1	1	2	4	-	-
≥20 ha	35	14	1	1	-	5	1	-	3	8	-	2
Alle grootteklassen	186	60	12	7	7	14	8	9	17	44	1	7
Boyl	36	14	-	3	-	2	3	2	4	7	-	1
De Hoeve	54	25	3	4	1	4	2	1	4	8	-	2
Steggerda	38	6	3	-	2	3	2	1	5	14	-	2
Blesdijke	58	15	6	-	4	5	1	5	4	15	1	2
C-bedrijven	28	6	1	1	1	4	1	1	5	7	1	-
D-bedrijven	46	18	1	6	1	1	1	5	1	10	-	2
Spec. bedrijven	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Bron: C.D. 1961.

DOCHTERS VAN 15 JAAR EN OUDER

		Aantal dochters					Beroepen van de ongehuwde dochters								Niet-werkend	
		totaal	inwonend	uitwonend	gehuwd	ongehuwd	thuis	thuis + werkster	dienstbode	winkelbed., kantoorbed.	fabr.-arbeidster	naaister, verpleegster, kapster	onderwijzeres, kloosterzuster	overige beroepen	ziek, invalide, enz.	schoolgaand
Bedrijfsgrootte onderl.bedrijven																
	1 - 3 ha	4	-	4	3	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
	3 - 5 "	42	15	27	24	18	1	-	3	5	4	1	-	2	-	2
	5 - 7 "	50	17	33	30	20	5	-	3	4	-	4	1	-	-	3
	7 - 10 "	82	36	46	40	42	11	1	6	6	1	3	1	1	2	10
A + B	10 - 12 "	43	26	17	17	26	8	-	3	6	-	3	2	-	-	4
	12 - 15 "	48	19	29	26	22	8	-	2	4	-	3	2	1	-	2
	15 - 20 "	44	23	21	12	32	9	-	2	4	-	6	1	-	-	10
	≥ 20 "	46	21	25	21	25	11	1	5	1	-	1	1	-	-	5
	Alle grootteklassen	359	157	202	173	186	53	2	25	30	5	21	8	4	2	36
C	totaal	56	28	28	19	37	3	-	18	3	-	3	2	3	1	4
D	totaal	58	5	53	54	4	-	1	1	1	-	1	-	-	-	-
Leeftijdsklasse																
	15 - 19 jr.	132	113	19	5	127	27	-	29	18	3	10	-	3	-	37
	20 - 24 "	101	49	52	40	61	16	1	8	13	1	11	4	4	-	3
	25 - 29 "	87	15	72	63	24	5	2	6	2	1	1	5	-	2	-
A+B+C+D	30 - 34 "	71	6	65	64	7	3	-	1	1	-	1	1	-	-	-
	35 - 39 "	40	2	38	38	2	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-
	≥ 40 "	38	5	33	33	5	4	-	-	-	-	1	-	-	-	-
	Onbekend	4	-	4	3	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
	Inwonend	190	190	-	7	183	56	3	33	32	5	11	4	3	2	34
	Uitwonend	283	-	283	239	44	-	-	11	2	-	14	6	4	1	6
	Gehuwd	246	7	239	246	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Ongehuwd	227	183	44	-	227	56	3	44	34	5	25	10	7	3	40
Alle dochters		473	190	283	246	227	56	3	44	34	5	25	10	7	3	40
H.h.s.		242	114	128	108	134	42	2	30	16	5	17	3	3	-	16
H.h.c.		39	6	33	33	6	5	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Ulo		78	42	36	29	49	3	-	6	16	-	3	1	2	1	17
Kweekschool		15	8	7	3	12	-	-	-	-	-	-	6	-	-	6
Overige cursussen		12	5	7	5	7	1	-	1	-	-	3	-	1	-	1
Zonder voortgezet onderwijs		84	15	69	65	19	5	1	7	1	-	2	-	1	2	-
Onderwijs onbekend		3	-	3	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Bijlage 33

DE WOONPLAATS VAN UITWONENDE DOCHTERS ≥ 15 JAAR

	Aantal uitwonende dochters ≥ 15 jaar	Aantal uitwonende dochters ≥ 15 jaar wonend in										
		het blok	elders in Weststellingwerf	aangrenzende gemeenten in Friesland	aangrenzende gemeenten in Drenthe, Overijssel	elders Friesland	elders Groningen	elders Drenthe	elders Overijssel	elders overige provincies	onbekend	het buitenland
A- en B-bedrijven												
1 - 3 ha	4	1	1	–	–	–	–	–	–	2	–	–
3 - 5 ha	27	8	2	3	2	4	1	–	2	5	–	–
5 - 7 ha	33	7	3	3	2	4	1	3	2	8	–	–
7 - 10 ha	46	15	2	3	8	7	–	1	2	8	–	–
10 - 12 ha	17	3	1	1	1	1	–	–	5	1	–	4
12 - 15 ha	29	7	2	3	3	1	1	2	5	4	–	1
15 - 20 ha	21	7	1	4	2	2	–	2	–	2	–	1
≥ 20 ha	25	7	2	1	2	3	–	–	3	3	1	3
Totaal	202	55	14	18	20	22	3	8	19	33	1	9
Boyl	43	16	3	5	–	4	1	2	2	10	–	–
De Hoeve	55	14	5	3	4	8	2	3	4	11	–	1
Steggerda	43	12	2	4	8	3	–	–	5	7	–	2
Blesdijke	61	13	4	6	8	7	–	3	8	5	1	6
C-bedrijven	28	5	3	1	3	1	–	3	2	9	1	–
D-bedrijven	53	16	2	9	4	8	1	1	5	5	–	2
Spec. bedrijven	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–

Bron: C.D.1961.